

مطالعه تحولات کالبدی محلات تاریخی با رویکرد محرمیت (مورد مطالعه: محله تاریخی عزب دفتریلر تبریز)

پریسا هاشم پور^{۱*} و ثنا یزدانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۶ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۰۵

چکیده

اخلاق به عنوان یکی از معیارها و شاخصه‌های شناخت ابعاد وجودی انسان، از دیرباز همواره مورد تأیید ادیان به خصوص دین مبین اسلام بوده و تأثیر زیادی بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان همچون ساختار معماری و شهرسازی داشته است. "محرمیت" و حریم خصوصی نیز طبق آموزه‌های دین اسلام به عنوان یک مفهوم اجتماعی، ارزش کلیدی اخلاقی و زیربنای توجه به شأن و منزلت انسانی است. بنابر آنچه بیان شد هدف از نگاشتن پژوهش حاضر تحلیل و بررسی کالبدی محلات مسکونی، ساختار، اجزا و فضاهای این محلات با معیار اخلاق اسلامی با تأکید بر رویکرد "محرمیت" بوده است. این پژوهش از نوع موضوع محور و توسعه‌ای بوده و روش تحقیق به کاررفته در آن کیفی و متکی بر روش‌های غیر آماری است. در طی فرایند پژوهش، در مرحله اول بر اساس رویکرد توصیفی-تحلیلی، مطالعات نظری و شناسایی شاخصه‌های محرمیت صورت پذیرفته و در مرحله دوم به بررسی تحولات کالبدی زیر محله تاریخی عزب دفتریلر شهر تبریز بر اساس رویکرد تفسیری و تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد با وجود اهمیت محرمیت و حریم خصوصی از دیرباز در نزد ایرانیان، هجوم مدرنیته و تکنولوژی از طریق تغییر کالبد فضای زیستی انسان‌ها به خصوص در داخل ابنیه مسکونی، تا حدودی به مخدوش شدن (نه کتمان کامل) این اصل به خصوص در "بعد کالبدی" منجر شده است، اما همچنان تلاش‌هایی برای بازآفرینی این مفهوم از سوی ساکنان در کالبد جدید قابل مشاهده است، به گونه‌ای که می‌توان گفت ساختار اصلی محله بعد از گذشت زمان همچنان در پی حفظ حریم‌ها به خصوص حریم ابنیه مسکونی و عرصه‌های سکونتی در "بعد عملکردی" بوده است.

کلیدواژه‌ها: ابنیه مسکونی، اخلاق اسلامی، تحولات کالبدی، محرمیت، محلات مسکونی.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه هنر اسلامی تبریز، آذربایجان شرقی، ایران. (نویسنده مسئول) p.hashempour@tabriziau.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، آذربایجان شرقی، ایران. sana.yazdani71@gmail.com

مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد است.

مقدمه و بیان مسئله

فضاهای معماری و شهری پدیده‌های کالبدی‌اند که بسیاری از خصوصیات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی یک جامعه را بازتاب می‌دهند (سلطان زاده، ۱۳۷۶). اصول خاص معماری و شهرسازی کشور ایران نیز از دیرباز ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ و اعتقادات مردم این مرز و بوم دارد. اصل "محرمیت"، به عنوان یکی از همین اصول حاکم بر تمامی شئون زندگی، مفهومی اجتماعی و ارزش کلیدی در اخلاق انسانی و اسلامی، به زیبایی در معماری و شهرسازی سنتی ایران کالبد یافته و در سازماندهی فضایی و نحوه قرارگیری عملکردهای گوناگون آثار و نتایج عمیقی داشته است. از طرفی معماری و شهرسازی اسلامی باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای مادی انسان‌ها در درجه بالایی پاسخگوی نیازهای معنوی آن‌ها نیز باشد؛ و این ایدئولوژی باید در تمام اجزا و ریزفضاهای یک شهر اسلامی، همانند محلات مسکونی متجلی شود. از آنجایی که واژه سکونت به معنای اقامت کردن و ماندن با آرامش است، آن را از ماندن و شب را به صبح رساندن صرف جدا می‌کند (هاشم‌پور و کی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۱۵) بنابراین می‌توان گفت محلات مسکونی، به عنوان یکی از اجزای اصلی و کالبدی شهر اسلامی، باید دارای معیارهایی باشند که ساکنان را از فشارها و محدودیت‌های جامعه به دور نگاه داشته و به کمک اجزا و فضاهایشان مکانی امن و آرام برای ساکنان ایجاد کنند. پیروی از اصول و الگوهای اخلاق اسلامی و بازتاب آن‌ها در معماری و شهرسازی، همانند "محرمیت" این قابلیت را در کالبد فضایی محلات مسکونی گذشته ایجاد کرده است. از طرفی هویت اصیل بافت مسکونی و محلات شهرهای کهن ایران (همانند محله عزب دفتریلر تبریز به عنوان نمونه مورد مطالعه پژوهش)، که ریشه در فرهنگ و مذهب ایرانیان دارد؛ امروزه همزمان با حرکت مدرنیسم در غرب با تحولاتی روبرو شده است (پورجعفر، و تقوایی، ۱۳۸۱: ۱۱)، این تحولات خواسته و ناخواسته در کنار ساخت‌وسازهای مدرن، بدون وجود یک الگوی شیوه‌مند برای طراحی در حریم محلات بافت‌های تاریخی به مرور زمان موجب مشکلات بسیاری به‌طور خاص مرتبط با ابعاد کالبدی و ریخت‌شناسی شده که انعکاس این مشکلات، تحولات اجتماعی- فرهنگی، آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی و پیامدهای نه‌چندان مطلوبی از قبیل مهاجرت ساکنان بومی، جایگزینی اقشار کم درآمد، کاهش تجانس و همگونی فرهنگی، ضعف در نظام همسایگی و همبستگی اجتماعی به دلیل افت هویت و اصالت، و افول ارزش‌ها، خاطرات جمعی، و حس تعلق خاطر افراد در این بافت‌ها (به نقل از خلیل‌آباد، و

درخشانی، ۱۳۹۳: ۳) را به دنبال داشته که این امر نیز موجب فراموشی کهن الگوهای معماری ایرانی، نشئت گرفته از فرهنگ ناب اسلامی گشته است.

طبق آنچه پیرامون ضرورت احیای اصول اخلاق اسلامی در ساختار فضایی معماری و شهرسازی عصر حاضر گذشت، هدف از پژوهش حاضر بررسی مفهوم "محرمیت" در کالبد امروزی محله تاریخی عزب دفتریلر تبریز است. با توجه به عنوان، ضرورت و اهداف موضوع تحقیق، آنچه اهمیت می‌یابد پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. مفهوم محرمیت، ابعاد، شاخصه‌ها و نحوه تجلی آن در معماری محلات مسکونی و تاریخی اسلامی - ایرانی به چه ترتیب بوده است؟
۲. تحولات کالبدی محله تاریخی عزب دفتریلر تبریز، در عصر حاضر بر اساس معیارها و شاخصه‌های محرمیت به چه ترتیب بوده است؟

پیشینه پژوهش

محرمیت، سلسله‌مراتب و خلوت از جمله اصولی‌اند که در آیات قرآن کریم و احادیث اسلامی بر آنها تأکید شده است و اسلام این نکته را که حریم خصوصی هر فرد بایستی از تعدی و تجاوز مصون باشد، به رسمیت می‌شناسد (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۳۵). در این میان برخی محققان معماری و شهرسازی ایرانی نیز در آثار و تألیفات خویش، محرمیت را به عنوان مؤلفه‌ای فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی تفسیر نموده و تجلی آن را در فضاهای معماری و شهری مطالعه کرده‌اند. مؤمنی و ناصری (۱۳۹۴) محرمیت را به عنوان یکی از اصولی‌ترین ویژگی‌های معماری اسلامی دانسته و به بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمیت در خانه زینت‌الملک شیراز پرداخته‌اند. در این پژوهش با بررسی آیات و احادیث اسلامی و تطبیق آن با مصداق‌های محرمیت‌ساز در معماری خانه زینت‌الملک، این نتیجه حاصل شده که اصل محرمیت در کالبد بنا به صورت دیداری و شنیداری نمود یافته و از طریق چهار ابزار درونگرایی، تناسب، سلسله‌مراتب و مکان‌یابی ایجاد شده است. زرج آباد، تقوی، و مسعودی (۱۳۹۳) نیز درونگرایی و محرمیت را به عنوان دو اصل اساسی معماری ایرانی- اسلامی و مؤثر بر شکل‌گیری سازمان فضایی شهرها و بناها در خانه‌های تاریخی بیرجند به عنوان نمونه موردی پژوهش، مطالعه کرده و تأمین لایه‌های محرمیت سه‌گانه عمومی، خصوصی و نیمه‌عمومی را نتیجه گرفته‌اند. علیزاده، و همکاران (۱۳۹۳) مفهوم محرمیت و فضا را در شهرهای اسلامی

مطالعه کرده‌اند. نتیجه حاکی از آن است که هسته نیروهای شکل‌دهنده شهرهای اسلامی، بر مبنای مفهوم محرمیت و قوانین ساختاری آن می‌باشد که از قانون اسلامی نشئت گرفته است. ولی‌زاده اوغانی (۱۳۹۲) به بررسی اصول و اندیشه‌های اخلاقی در ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایران اسلامی از بعد محرمیت و حریم خصوصی پرداخته است. در نتیجه این پژوهش می‌توان گفت خانه سنتی در یک کلام، تجلی اخلاق است و مکانی است که در آن ارزش‌های مورد احترام جامعه مسلمان تجلی و نمود یافته‌اند. برای مثال می‌توان نحوه نمود و تجلی محرمیت را در ابعاد مختلف ساختار فضایی همچون ورودی، هشتی، حیاط و اتاق‌ها دید. منصوری (۱۳۹۰) محرمیت و حجاب را در بافت قدیم شیراز بررسی کرده و مطالب آن مدعی است درونگرایی و حجاب که سالیان دراز در ساخت مسکن در این دیار نمود داشته، اکنون کنار گذاشته شده‌اند. معماریان و همکاران (۱۳۸۹) به تحلیل منطقی موضوع حریم در فرهنگ اسلامی و تأثیر آن بر شکل‌گیری خانه‌های محلات مسلمان‌نشین زرتشتیان و یهودیان کرمان پرداخته‌اند و نتایج پژوهش حکایت از پیشی گرفتن فرهنگ اسلامی به عنوان فرهنگ حاکم (در اصولی همچون حفظ حریم)، نسبت به رسوم دینی زرتشتی و یهودی داشته است. طغراجرودی و علی‌آبادی (۱۳۸۹) نیز با بهره‌گیری از روش تحقیق تحلیلی - منطقی علم فقه و روش صدور آن را شرح داده و نتیجه گرفته‌اند یکی از مهم‌ترین اصولی که نظام معماری سکونت‌گاه انسان سنتی را بنا نهاد، ناشی از رعایت دستورات شریعت همچون قاعده فقه "لاضرر" است که در حفظ حریم بصری شهروندان تأثیر مهمی دارد.

محرمیت و حریم خصوصی در منابع غربی نیز مطالعه شده است، به اعتقاد راپوپورت^۱ مفهوم محرمیت همیشه بیشتر یا کاملاً به وسیله فرهنگ تعیین می‌شود و اثر زیادی بر شکل خانه دارد (راپوپورت، ۱۳۸۸: ۲۰۳). از کتاب‌های مرجع مطالعات شهری، دایره المعارف مطالعات شهری اثر هاجیسون^۲ (۲۰۱۰) در بخش مربوط به روانشناسی محیطی، به مفاهیم محرمیت و قلمرویی پرداخته است، هرچند که در این بخش محرمیت با مفهوم قلمرویی همراه شده و به عنوان یک مفهوم خاص با توضیح مجزا تعریف نشده است. شوومن^۳ (۱۹۸۴) در مطالعه ابعاد فلسفی حریم خصوصی، مابین محرمیت به عنوان ارزش اخلاقی در زندگی شخصی و محرمیت به عنوان ابزاری برای حفظ روابط انسانی تفاوت قائل شده است. نیول^{۱۵}

1. Amos Rapoport
2. Ray Hutchison
3. Ferdinand D. Schoeman

(۱۹۸۸) در مقایسه‌ای میان فرهنگی از تعاریف محرمیت را می‌توان شرایط موقت و نیز جدایی داوطلبانه از قلمرو عمومی تعریف نمود، این عبارت با واژه انزوا پیوند داشته و با مفاهیم اشتراکی، اجتماعی و دیدگاه اسلامی در تضاد است. فقدان مرجع مستقیم در زمینه مطالعات مربوط به محرمیت و یا تناقض‌های تعاریف مربوط به غرب با دیدگاه اسلامی، به تداخل حوزه‌های خصوصی و عمومی در فرهنگ غرب مربوط می‌شود که از قرن هجدهم به بعد تغییر کرده است.

چارچوب نظری

* مفهوم‌شناسی محرمیت به عنوان نمودی از اخلاق اسلامی

واژه "محرمیت" در نگاهی کلی و فارغ از منابع و آموزه‌های اسلامی در فرهنگ لغت مریام وبستر^۱ (۲۰۰۹) به عنوان کیفیت یا حالتی از وجود/بودن در نظر گرفته می‌شود که از همراهی با جمع یا مشاهده‌شدن بر حذر است؛ یعنی آزاد از دخول سرزده و بدون اجازه و مکان انزوا، اما به درستی مشخص نشده که آیا این توصیف مربوط به افراد است یا اشیا. فرهنگ لغات آکسفورد (۲۰۰۹) محرمیت را حالت یا شرایطی از بودن/وجود تنها، بدون مزاحمت یا آزاد از هرگونه توجه و نگاه عمومی در چارچوب موضوعیت حق و انتخاب تعریف می‌کند؛ یعنی آزادی از مداخله و دخول بدون اجازه. برای برخی افراد نیز، محرمیت به حقی به منظور جلوگیری از تماس یا همجواری توسط افراد دیگر بدون رضایت تبدیل شده است (کامینسکی^۲، ۲۰۰۳ نقل در گوردن^۳، ۲۰۰۴). به تناسب پیش‌برد پژوهش لزوم بررسی دقیق‌تر این مفهوم در فرهنگ اسلامی مطرح می‌شود. محرمیت یکی از مؤلفه‌های اخلاق اسلامی است که بسیاری از اندیشمندان اسلامی در کتاب‌های اخلاق خود با واژه‌هایی همچون عفت و حیا، حجاب، محرمیت و حریم خصوصی به آن اشاره کرده‌اند (انصاریان ۱۳۸۲: ۱۰۶، مطهری ۱۳۶۷: ۲۸۶، خمینی ۱۳۷۸: ۱۳). واژه محرمیت از کلمه حرم می‌آید و به معنای پیرامون، مرز و قلمرویی است که دفاع و حمایت از آن واجب است (عمید، ۱۳۶۵: ۹۳۹) و در لغت‌نامه دهخدا (۱۳۷۷) نیز به معنای محرم بودن، محرمی، رازداری و خویشی آمده است. در قرآن

1. Merriam-Webster
2. Kaminsky
3. Gordon

کریم در موضوعات و موارد بسیاری واژه‌های "حرام" و "حريم" آورده شده است، این حریم‌ها و مجموع آنکه توسط آن‌ها محافظت می‌شود همگی از "طبیات" اند و طبیات عبارت‌اند از آنکه هماهنگ با فطرت الهی انسان است. لذا مطابق با تعلیمات اسلامی، انجام طبیات (همانند رعایت حریم‌ها) انسان را در مسیر رشد قرار داده و پرداختن به خباثت او را از مسیر کامل دور می‌کند (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸). در ادامه به صورت جامع‌تر به مفهوم محرمیت از منظر اندیشه اسلامی، آیات قرآن کریم و روایات بزرگان دین پرداخته خواهد شد (جدول ۱).

جدول ۱: مفهوم شناسی محرمیت از منظر اندیشه اسلامی	
منبع: نگارندگان	
آیات و روایات (قرآن کریم و بزرگان دین اسلام)	تفسیر و توضیحات آیات و روایات از زبان بزرگان دین
۱. آیه ۲۷ و ۲۸ سوره نور	ارزشمند دانستن حریم خانه توسط خداوند و تأکید بر محرمیت آن/ اشاره به چگونگی ورود به خانه و اذن ورود به آن (مکارم شیرازی، ۱۳۶۱)
۲. آیه ۳۱ سوره نور ^۱	ارائه نکات و رهنمودهایی در مورد محارم‌نکاتی در رابطه با حفظ حریم زن به عنوان کلید حیا و عفاف در جامعه اسلامی/ تأکید بر محرمیت بصری و شنیداری
۳. آیه ۵۸ تا ۶۰ سوره نور ^۲	ایجاد حریم خصوصی اتاق های خواب و جناسازی آنها از دیگر فضاهای خانه/ ضرورت جناسازی فضای خواب فرزندان دختر و پسر (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۲۶)
۴. آیه ۲۳ و ۲۴ سوره اسراء	نکات و رهنمودهایی در مورد محارم و آداب و رفتار و گفتاری افرادی که در یک منزل با هم سکونت میکنند که در طراحی فضاهای درونی خانه باید مورد توجه جدی قرار گیرند/ محرمیت در فضاهای اختصاصی تمامی افراد ساکن یک خانه (سیفیان، ۱۳۸۶: ۱۲)
۵. آیه ۱۰ سوره حجرات ^۳	تأکید بر جنبه های اجتماعی برادری/ ارتباط با مسلمین و حفظ حریم جمعی و اجتماعی
۶. آیه ۱۲ سوره حجرات ^۴	اشاره بر وجود حریم و به وجود آمدن نوعی درون گرایی در ابنیه / ممنوعیت تجسس/ تأکید بر محرمیت شنیداری
۷. آیه ۵۹ سوره احزاب ^۵	حفظ حریم زن به عنوان کلید حیا و عفاف در جامعه اسلامی/ ضرورت جناسازی فضاهای داخلی خانه و در نظر گرفتن فضاهایی برای زنان/ ضرورت تفکیک اندرونی و بیرونی
۸. آیه ۱۸۹ سوره بقره ^۶	تأکید بر آداب ورود به خانه/ تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه
۹. پیامبر اکرم (ص): برای ورود به خانه باید ۳ مرتبه اجازه بگیرد؛ اگر به شما اجازه ورود به خانه را داده شد وارد شوید، در غیر این صورت بازگردید	تأکید بر آداب ورود به خانه/ تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ ضرورت جناسازی فضاهای داخلی خانه و در نظر گرفتن فضاهایی برای زنان/ اهمیت اذن/ محرمیت در فضاهای اختصاصی تمامی افراد ساکن یک خانه
۱۰. پیامبر اکرم (ص): هر کس به مکالمات دیگران در حالی که آن‌ها مایل نیستند، گوش فرا دهد در روز قیامت به گوش وی سرب گذاشته ریخته میشود.	ممنوعیت استراق سمع/ تأکید بر محرمیت شنیداری
۱۱. پیامبر اکرم (ص): اگر فردی بدون اجازه حتی به خانه شما دزدانه بنگرد، پس بر او سنگ زنی، حتی اگر چشمانش با این سنگ صدمه ببیند، شما گناهکار محسوب نخواهید شد.	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ حفظ حریم همسایه و هم محله ای ها/ اشاره بر اصول احداث ابنیه در راستای عدم آسایش به یکدیگر (مرتضی، ۱۳۸۷: ۵۲۱) / تأکید بر محرمیت بصری
۱۲. پیامبر اکرم (ص): بستر خواب پسر بچه یا پسر بچه و دختر بچه با دختر بچه و دختر بچه با دختر بچه در سن ده سالگی باید از هم جدا شود (هما، ۱۳۶۱: ۳۸)	نکات و رهنمودهایی در مورد محارم و آداب و رفتار و گفتاری افرادی که در یک منزل با هم سکونت میکنند که در طراحی فضاهای درونی خانه باید مورد توجه جدی قرار گیرند/ محرمیت در فضاهای اختصاصی تمامی افراد ساکن یک خانه (سیفیان، ۱۳۸۶: ۱۲) / تفکیک فضای خواب، پسر و دختر، تفکیک فضای خواب فرزندان و پدر و مادر (نقیس، ۱۳۹۰: ۱۶۰)
۱۳. امام باقر (ع): باید بستر خواب پسر بچه ده ساله را از زنها جدا کنید (نوری طبرسی، ۱۳۷۲: ۲۲۳)	
۱۴. امام جعفر صادق (ع): بستر خواب کودکان در شش سالگی از هم جدا میشود (نوری طبرسی، ۱۳۷۲: ۲۲۳)	
۱۵. امیرالمؤمنین (ع): در پرده ی حجاب نگاهشان دار تا نامحرمان را ننگرند؛ زیرا که سخت گیری در پوشش، عامل سلامت و استواری آنان است (نهج البلاغه، ترجمه دشته، نامه ۳)	ارائه نکات و رهنمودهایی در مورد محارم‌نکاتی در رابطه با حفظ حریم زن به عنوان کلید حیا و عفاف در جامعه اسلامی/ تأکید بر محرمیت بصری و شنیداری/ حجاب باید درون خانه برقرار باشد و اینکه از جای دادن زنان در بخش هایی از خانه (بالا-خانه های مشرف به بیرون) نهي شده است (شیخ صدوق، ۱۳۷۶: حدیث ۱۰۸۹)
۱۶. امام صادق (ع): کسی که بر اسرار درونی همسایه اش سر کشد و در سدد اطلاع از وضع درونی خانه او برآید؛ پرده هایش دریده شود (غزوالحکم، باب همسایگی)	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ حفظ حریم همسایه و هم محله ای ها/ تأکید بر محرمیت بصری و شنیداری
۱۷. ابن القاسم، فقیه فرقه مالکی: درب خانه فرد مسلمان ناپستی روبرو یا مجاور درب خانه همسایه اش باشد، علت آن امر شاید بیم همسایگان از دیدار وی در جلوی درب خانه باشد که می تواند منجر به کنجکاو ی بی مورد در مورد خانه ایشان گردد. این امر به زیان رولیم همسایگی است.	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ حفظ حریم همسایه و هم محله ای ها/ تأکید بر محرمیت بصری/ عدم قرار گیری درب ابنیه در مقابل یکدیگر/ استفاده از تمهیداتی در راستای محدود کردن دید به داخل ابنیه خصوصی

** محرمیت در فضای شهری و معماری محلات مسکونی

ارجاع مستقیم به مفهوم محرمیت در نظریه شهری فرهنگ غربی تا به امروز نادیده گرفته شده است (هوشمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۷). مطالعات شهری فرهنگ غرب عمدتاً به جای اشاره مستقیم به محرمیت، به مفاهیم قلمروییایی و فضای شخصی تأکید کرده است؛ دو شیوه‌ای که در آن افراد انواع مختلفی از آستانه‌ها/ محدوده‌ها را در محیط برای تنظیم تعامل خود با دیگران ایجاد می‌کنند (بل، ۲۰۰۰:

۲۵۳). در مقابل، در بافت شهری فرهنگ شرق، به ویژه خاورمیانه، محرمیت به دلیل ماهیت زندگی که در فرهنگ و شرع اسلامی نهادینه شده، موضوع مهم اسلامی است (هوشمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۷). در کشور ایران نیز، معماری سنتی ترکیبی از فرهنگ ایرانی - اسلامی بوده و طوری شکل گرفته است که افزون بر نیازهای مادی به نیازهای معنوی ساکنان آن نیز توجه کامل داشته باشد، آنگونه که یکی از باشکوه‌ترین مشخصه‌های معماری سنتی ایران، پایبندی معمار به اصول و اعتقادات اخلاقی‌اش به شمار می‌رفته است. "محرمیت" به عنوان یکی از نمودهای اخلاق اسلامی در معماری سنتی ایران، دربرگیرنده حق همسایه و حقوق دیگران، حریم خصوصی و درون‌گرایی بوده و مفاهیمی از قبیل آسوده‌خاطر بودن افراد در مکان معماری از لحاظ ارزشی و مذهبی و ایجاد محیطی آرام و به دور از هیاهوی بیرون برای آرامش خاطر ساکنان را تأمین می‌کند (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۱). می‌توان عنوان داشت مراد از محرمیت در فضای معماری و شهرسازی، کالبد دادن به فضا به گونه‌ای است که دارای حریم کالبدی، عملکردی، معنایی و فرهنگی اجتماعی باشد؛ بنابراین می‌توان مفهوم محرمیت را به عنوان عامل بنیادین کنترل سازمان کالبدی شهر در فرهنگ اسلامی به حساب آورد (علیزاده و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۸) اهمیت این مفهوم به گونه‌ای بوده که نقش آن همانند فرمولی اساسی در کنترل سازمان کالبدی شهر اسلامی شناخته شده و باعث شده است فرایند توسعه شهر از درون به برون عینیت پیدا کرده و "اصل سلسله مراتب فضایی" و رعایت عرصه‌ها از عمومی به خصوصی به خصلت اساسی شهر اسلامی تبدیل شود (مونتیگوین^۱، ۱۹۸۳؛ ابولقد^۲، ۱۹۸۳؛ مدنی‌پور، ۱۹۹۸؛ معماریان و براون، ۲۰۰۳؛ استورات، ۲۰۰۱). به طوری که در یک محله مسکونی علاوه بر وجود عرصه‌های عمومی همانند گذرهای اصلی، فضاهای عمومی همچون بازار و مسجد و ... و وجود عرصه‌های خصوصی همانند ابنیه مسکونی، عرصه‌های نیمه‌عمومی و نیمه‌خصوصی به عنوان یک لایه میانی و عرصه انتقالی مابین دو لایه اصلی عمومی و خصوصی وجود داشته‌اند. علت اصلی این عرصه‌بندی و سلسله‌مراتب آموزه‌های اسلام در مورد آستانه‌های تعاملی و کنترل روابط اجتماعی بین زن و مرد است. از نظر قرآن کریم، خانه "حرم" خانواده و قلمروی حکمرانی زن است که مرد در آن قلمرو مهمانی بیش نیست. بدین گونه زندگی خانوادگی از حیات مشترک اجتماعی جدا و سوا گشته، و فقط بالای آن به سوی آسمان باز است و آسمان در پایین، در چشمه آب حیات انعکاس می‌یابد (بورکهارت، ۱۳۶۹: ۱۴۸). در ادامه با تنظیم جدول ۲ به نحوه تأثیرگذاری "محرمیت" در قالب "اصل سلسله‌مراتب فضایی" در نظام و ساختار کلی محلات مسکونی پرداخته و ساختار فضایی را از عمومی‌ترین حالت به خصوصی‌ترین حالت در یک محله چیده‌ایم. پس از تفکیک عرصه‌ها در محلات مسکونی اسلامی، به نحوه تجلی

محرمیت در هریک از اجزای کالبدی و ساختار فضایی این محلات بر اساس اصول اندیشه اسلامی، آیات قرآن کریم و نیز آموزه‌های بزرگان دین پرداخته خواهد شد (جدول ۳) تا بر این اساس شاخصه‌های مطلوب محرمیت در هریک از ریز فضاها محلات ایدئال شهر اسلامی مشخص شوند.

جدول ۲: اصل سلسه مراتب فضایی در محلات مسکونی سنتی از عمومی‌ترین حالت به خصوصی‌ترین حالت منبع: نگارنده + (علیزاده و دیگران، ۱۳۹۳) (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶) (ولیزاده اوغانی، ۱۳۹۳) (عباس زادگان و قناویز چیان، ۱۳۸۷)	
عرصه	
عرصه عمومی	عمومی ۱ دروازه و حصار محله
	عمومی ۲ معبر و گذر اصلی محله (انشعابی از راسته بازار شهر به سمت داخل محله و مکان‌های عمومی محله)
	عمومی ۳ مکان‌های عمومی همانند: ۱. مسجد محله ۲. مدرسه ۳. حمام ۴. آب انبار و سقا خانه ۵. کاروانسرا ۶. قهوه خانه، زور خانه نانوايي
	عمومی ۴ مرکز محله و میدانگاه اصلی محله
عرصه نیمه عمومی	نیمه عمومی ۱ معابر و گذرهای فرعی داخل محله ای (انشعاباتی از گذر اصلی به سمت ابنیه مسکونی)
	نیمه عمومی ۲ گره‌ها و گشادگی‌های داخل بافت محله
عرصه نیمه خصوصی	نیمه خصوصی ۱ معابر و گذرهای جزئی تر و کوچک‌تر بن بست، و مشترک بین چند واحد مسکونی (فضای اصلی تعامل اجتماعی زنان و کودکان)
	نیمه خصوصی ۲ نمای خارجی ابنیه یا جداره گذرهای فرعی
	نیمه خصوصی ۳ نیمه هستی کوچکی قبل از در ورودی خانه
عرصه خصوصی	خصوصی ۱ ورودی خانه
	خصوصی ۲ هستی
	خصوصی ۳ دالان زاویه دار به منظور انحراف دید ناظر به داخل خانه مسکونی
	خصوصی ۴ میانسرا حیاط اصلی و عمومی (مختص زن و مرد و کودک و مهمان)
	خصوصی ۵ حیاط اندرونی (مختص زن و کودک)
	خصوصی ۶ اندرونی: مهمان خانه (مختص مهمان)
	خصوصی ۷ اندرونی: نشیمن، زمستان نشین، تابستان نشین (مختص زن و مرد و کودک)
	خصوصی ۸ اندرونی: اتاق‌ها و فضای استراحت (خصوصی هر فرد)

جدول ۳: نحوه تجلی محرمیت در اجزای کالبدی محلات مسکونی سنتی در شهر اصفهان			
منبع: نگارنده	نحوه نمود و تجلی محرمیت	شاخصه محرمیت	مثال و نمونه موردی
۱. دروازه و حصار محله	وجود پیوستگی و محصوریت بصری در محدوده خارجی محلات و عدم وجود فواصل متعدد بین بدنه بناها، اختلاف فاحش بین نماها و عدم ایجاد شکاف توسط عرض گذرهای و معابر متعدد در نتیجه حفظ حریم محله و ایجاد محرمیت و نیز حس تعلق در ساکنین یک محله (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۳ و ۸۰۴) (جدول ۱-ردیف ۵)	سلسله مراتب دسترسی رابطه احسالی (حس تعلق به فضا) هویت فرهنگی آمایش فیزیکی خوانایی و احساس امنیت	وجود پیوستگی و محصوریت در بافت مسکونی محلات - بافت تاریخی یزد
۲. برخی از محلات دروازه‌های کوچکی داشتند که این دروازه پس از آخرین عبادت در شب بسته و پیش از آخرین عبادت در روز باز می‌شد تا از ورود و خروج افراد غریبه که ساکن آن محل نیستند در مواقع غیر ضروری جلوگیری شود (خداپی، و تقوایی، ۱۳۹۰: ۱۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت	دروازه دولت تهران متعلق به محله دولت 	
۲. معبر و گذر اصلی محله			
۱. دارای مقیاس انسانی و عرض کنترل شده (جدول ۱-ردیف ۱۱)	خوانایی و احساس امنیت نظم فیزیکی تعادل		
۲. انشعابی از معر اصلی شهر (معبر کشیده شده از سمت بازار به سمت محلات) به داخل محله مسکونی که معمولاً ورود به محله از طریق همین معبر انجام می‌گرفت و به این ترتیب عبور و مرور افراد قابل رهت بود (برداشت از باستانی راد، ۱۳۹۱: ۷) (جدول ۱-ردیف ۵)	سلسله مراتب دسترسی خوانایی و احساس امنیت	پیشش معبر و گذر اصلی محله نسبت به میدانگاه - بوختر 	
۳. چرخش نسبت به خیابان اصلی و هم چنین دارای زاویه و پیچشی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم فیزیکی نظم بصری، بویایی و شنوایی		
۴. عدم وجود بدنه مسکونی در مجاورت این معبر به صورت مستقیم و در صورت وجود نیز بنای مذکور دسترسی مستقیم از این گذر و نیز دید بصری مستقیم از سمت گذر نداشته باشد (جدول ۱-ردیف ۱۱)	خوانایی و احساس امنیت		
۳. مکان‌های عمومی			
۱. وجود کاربری‌های عمومی همانند مسجد برای افزایش تعامل اجتماعی (برداشت از باستانی راد، ۱۳۹۱: ۱۶) (جدول ۱-ردیف ۵)	هویت فرهنگی هویت اعتقادی برقراری روابط اجتماعی	دروغی در مسجد جامع ساره، استفاده از صحن مرکزی 	
۲. جدا کردن حریم و محدوده مکان‌های عمومی و بخش‌های مسکونی محلات از یک دیگر به گونه ای که این مکان‌ها معمولاً در مجاورت گذر اصلی محله قرار داشتند و پاگذر فرعی خاص خود را دارا بوده‌اند. (سور احمد، ۱۳۹۳: ۱۳) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت		
۳. رعایت اصل درونگرایی، استفاده از حیاط میانی (برداشت از سفیان، و محمودی، ۱۳۸۶: ۱۱۲) (جدول ۱-ردیف ۶)	هویت اعتقادی سلسله مراتب دسترسی		
۴. جداره‌ها و نماهای خارجی مرتفع و بدون بازو برای رعایت حریم افراد حاضر در این مکان عمومی (برداشت از ولیزاده اوقانی، ۱۳۹۲: ۵۳) (جدول ۱-ردیف ۵)	هویت اعتقادی نظم بصری، بویایی و شنوایی		
۵. رعایت اصل سلسله مراتب و نحوه تشریف به فضای داخلی هر یک از این فضاها (برداشت از سفیان، و محمودی، ۱۳۸۶: ۱۱۲) (جدول ۱-ردیف ۷)	سلسله مراتب دسترسی		
۶. مشخص شدن حریم کاربری‌های عمومی توسط صدای خاص، بوی خاص و دید خاص آن‌ها (عمارتی‌ها توسط بو حریم مخصوص خود را تعریف می‌کنند) و استفاده از المان‌هایی چون مناره و گنبد برای ایجاد قلمرو و محرمیت بصری (نیده شدن این نمادها از فواصل دور حریم یک محله را نمایان می‌سازند) (برداشت از استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۶) (جدول ۱-ردیف ۱۱)	نظم بصری، بویایی و شنوایی رابطه معنوی خوانایی و احساس امنیت رابطه احسالی (حس تعلق به فضا)	سلسله مراتب ورود به کاروانسرای وزیر قزوین (محمّدیان منصور، ۱۳۸۶)	
۴. مرکز محله و میدانگاه اصلی محله			
۱. حفظ حریم اعضای ساکن در یک محله و فضایی برای تعامل اجتماعی ساکنین یک محله در کنار یکدیگر (برداشت از معماریان، طهرانجری، کمالی پور، ۱۳۸۸: ۲۱) (جدول ۱-ردیف ۵)	رابطه احسالی (حس تعلق به فضا) برقراری روابط اجتماعی مشارکت اجتماعی	تصویری قدیمی از میدانچه مقصوده در تبریز 	
۲. مکانی گنجاده برای برگزاری مراسم مشترک بین ساکنین یک محله به دور از هیاهو و تجمعات شهری و سایر محلات (جدول ۱-ردیف ۵)	رابطه معنوی آداب و رسوم	میدان‌های قدیمی محل برگزاری مراسم مذهبی یا مشارکت ساکنین	
۵. معابر و گذرهای فرعی داخل محله ای			
۱. دارای مقیاس پیاده (برداشت از خداپی، و تقوایی، ۱۳۹۰: ۱۰۹) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت نظم فیزیکی		
۲. دارای زاویه و بیخ نسبت به معبر اصلی و تغییر در چشم انداز و عدم یکپارختی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم بصری، بویایی و شنوایی		
۳. ایجاد تنگی و گشادی در معابر برای محرمیت بصری و روانی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۱۱)	نظم بصری، بویایی و شنوایی سلسله مراتب دسترسی	دسترسی‌های غیر مستقیم و شکسته یا انحای زیاد که تجلی بخش افزایش محرمیت می‌باشد - شهر سنندج (Alizadeh 2007: 420)	
۴. جداره‌ها و نماهای خارجی مرتفع و بدون بازو برای رعایت حریم افراد حاضر در این مکان عمومی (ولیزاده اوقانی، ۱۳۹۲: ۵۳) (جدول ۱-ردیف ۱۱)	هویت اعتقادی		
۵. دارای عرض کمتر نسبت به معبر اصلی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم فیزیکی تعادل		
۶. تناسب بین عرض و ارتفاع معبر (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم فیزیکی تعادل		
۷. جدایی حریم بناهای مسکونی از بناهای عمومی محله (برداشت از خداپی، و تقوایی، ۱۳۹۰: ۱۰۹) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت	ارتفاع زیاد بدنه خارجی یا بافت سنتی بوختر 	

<p>۶. گرورها و گشاده‌های داخلی بافت محله</p>	
 <p>محل تعامل اجتماعی مختص چند همسایه - سننچ (Alizade, 2007: 413)</p>	<p>۱. سلسله مراتب دسترسی</p> <p>۲. خوانایی و احساس امنیت</p> <p>۳. رابطه احساسی (حس تعلق به فضا)</p> <p>۴. برقراری روابط اجتماعی</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱ (۱۳۹۲: ۴۹) جدول ۱-۲ (۱۳۹۲: ۴۰)</p> <p>۲. جدول ۱-۳ (۱۳۹۲: ۴۰)</p> <p>۳. جدول ۱-۴ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
	<p>۱. حفظ حریم خصوصی مختص چند خانه در مجاورت هم (برداشت از نقره کار، و حمزه نژاد، و معین مهر، ۱۳۹۲: ۴۰)</p> <p>۲. جدول ۱-۵ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
<p>۷. معابر و گذرهای جزئی تر</p>	
 <p>مکان اصلی تعامل زنان و کودکان (Alizade, 2007: 413)</p>	<p>۱. خوانایی و احساس امنیت</p> <p>۲. رابطه احساسی (حس تعلق به فضا)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۶ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
 <p>فضای اصلی تعامل اجتماعی زنان و کودکان در خارج از خانه (علیزاده، و ایراندوست، و حبیبی، و ریاملی، ۱۳۹۲: ۴۰)</p>	<p>۱. رابطه احساسی (حس تعلق به فضا)</p> <p>۲. برقراری روابط اجتماعی</p>
	<p>۱. جدول ۱-۷ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۸ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۹ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱۰ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱۱ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱۲ (۱۳۹۲: ۴۰)</p>
<p>۸. نمای خارجی اینیبه یا چاره گذرهای فرعی</p>	
 <p>بازشوی کوچک در نمای خارجی اینیبه - گذری در شهر توس (برنزی، ۱۳۸۷)</p>	<p>۱. هویت اعتقادی</p> <p>۲. نظم فیزیکی</p> <p>۳. تعادل</p> <p>۴. هویت اعتقادی</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱۳ (۱۳۸۸: ۲۶) (ولزاده اوقایی، ۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۱۴ (۱۳۸۸: ۲۶)</p> <p>۲. جدول ۱-۱۵ (۱۳۸۸: ۲۶) (ولزاده اوقایی، ۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۱۶ (۱۳۸۸: ۲۶)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱۷ (۱۳۸۸: ۲۶) (ولزاده اوقایی، ۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۱۸ (۱۳۸۸: ۲۶)</p>
 <p>بازشوی رو به بیرون دارای شبکه متخلخل برای محدود کردن دید - بافت قدیم اصفهان</p>	<p>۱. نظارت اجتماعی</p> <p>۲. نظم بصری، بویایی و شنوایی</p> <p>۳. هویت اعتقادی</p>
	<p>۱. جدول ۱-۱۹ (۱۳۸۸: ۲۶) (ولزاده اوقایی، ۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۲۰ (۱۳۸۸: ۲۶)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۲۱ (۱۳۸۸: ۲۶) (ولزاده اوقایی، ۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۲۲ (۱۳۸۸: ۲۶)</p>
<p>۹. نیمه هشتی کوچک قبل از در ورودی خانه</p>	
 <p>نیم هشتی قبل از ورودی بنا - خانه زینت الملک شیراز</p>	<p>۱. سلسله مراتب دسترسی</p> <p>۲. آرایش فیزیکی</p> <p>۳. آرایش فیزیکی</p>
	<p>۱. جدول ۱-۲۳ (۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۲۴ (۱۳۹۲: ۵۲)</p> <p>۲. جدول ۱-۲۵ (۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۲۶ (۱۳۹۲: ۵۲)</p> <p>۳. جدول ۱-۲۷ (۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۲۸ (۱۳۹۲: ۵۲)</p>
	<p>۱. جدول ۱-۲۹ (۱۳۹۲: ۵۲) جدول ۱-۳۰ (۱۳۹۲: ۵۲)</p>

<p>۱۰. ورودی خانه</p> <p>۱. عدم فرار گیری درهای خانها و ورودی‌ها در نزدیکی یکدیگر، ایجاد فضاهای بین آن‌ها برای جلوگیری از ایجاد دید به خانه مقابل یا مجاور (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]</p> <p>۲. قطع ارتباط بصری خارج به داخل خانه با چرخشی ورودی (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]</p> <p>۳. وجود دو در ورودی، یک ورودی از مسیر شاه کوچه برای ارتباط با حیاط بیرونی و دیگری برای ارتباط با حیاط اندرونی و رفت و آمد اهل حرم (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]</p> <p>۴. متفاوت کردن نوع و صدای کوبه در برای زنان و مردان برای ایجاد محرمیت و اعلام آمادگی به میزبان: زنان دارای کوبه‌ای با صدای زیرتر و مردان دارای کوبه‌ای با صدای بم تر (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]</p>	
<p>۱۱. هشتی</p> <p>۱. تقسیم مسیر ورودی به ۲ یا چند جهت و حفظ قسمتی از حرم خانه [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۲. مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه با رعایت بسته بودن دید نامحرم در هشتی و عدم وجود دید مستقیم به فضای خصوصی (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۳. تعبیه سکوها و پیر نشین‌هایی جهت انتظار مراجعه کنندگان یا مهمان، برای آمادگی یافتن میزبان و یا استقبال میزبان از مراجعه کنندگان کیم اهمیت در همان‌جا (برداشت از معماریان، و طفرالچردی، و کمالی پور، ۱۳۸۹: ۱۰) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۴. فضای ارتباطی بین چند فضای عملکردی مختلف (برداشت از معماریان، و طفرالچردی، و کمالی پور، ۱۳۸۹: ۱۰) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p>	
<p>۱۲. دالان</p> <p>۱. از بین بردن دید و منظر بصری از بیرون به داخل خانه با ایجاد یک راهروی عمیق و دالان بزرگ در بقیع بین بافت شهری و خانه (برداشت از معماریان، و طفرالچردی، و کمالی پور، ۱۳۸۹: ۱۱) (برداشت از طوفان، ۱۳۳۰: ۱۳۳) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۲. محدود کردن قدرت دید با توالی فضاهای تاریک و روشن (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) و [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p>	
<p>۱۳. حیاط یا حیاط</p> <p>۱. ایجاد حیاط و محرمیت از طریق تفکیک بیرون و درون و درونگرایی این‌سبب سبب [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۲. حفظ حرمت اهل حرم از طریق شکل گیری ۲ حیاط به نام‌های حیاط اندرونی برای اهل حرم و حیاط بیرونی برای افراد فامیل، مهمانان و غریبه‌ها (معماریان، و طفرالچردی، و کمالی پور، ۱۳۸۹: ۱۱) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۳. تعبیه ورودی‌های جداگانه برای حیاط اندرونی و بیرونی (اجتناب از حیاط خصوصی زندگی فرد از انتظار عمومی) (انبارده، و ایرادوست، و حبیبی، و ربانی، ۱۳۹۲: ۷۱) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۴. وجود ۲ حیاط یا بیشتر در خانه افزاینده و صاحب متصیان [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۵. پیوند معماری با طبیعت در همین حالت درونگرایی، به گونه‌ای که معماری مصنوع و ساخت بشر، طبیعت را به درون خود کشانده است (سپهریان، و محمودی، و فرخنده، ۱۳۸۹: ۱۰)</p> <p>۶. فضایی برای تعامل اجتماعی، گرم‌هم آبی اهل خانه و بازی کودکان [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p>	
<p>۱۴. اندرونی</p> <p>۱. توجه به شأن و منزلت آسانی در درون خانه (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۲. مجزا کردن کاربری‌ها در داخل خانه به طوری که قلمرو هر یک از فضاهای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۳. همه فضاهای داخلی یک خانه حرم خصوصی آسان است و باید برای ورود به هر یک از آن‌ها اجازه گرفت (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) (برداشت از طوفان، ۱۳۳۰: ۱۳۳) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۴. وجود فضای مجزا برای پذیرایی و غریبه‌ها به گونه‌ای که فرد غریبه به هیچ وجه وارد هیچ‌کدام از عرصه‌های تعیین شده خصوصی نمی‌شود (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) (برداشت از معماریان، و طفرالچردی، و کمالی پور، ۱۳۸۹: ۱۰) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۵. عدم دسترسی سببی و بصری میان فضای میهمان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب و گسین (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۶. دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمین به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p> <p>۷. دسترسی آسان خانه به اتاق میهمان توسط یک راهروی تاریک (ویژده اوغالی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]</p>	

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، نحوه تجلی محرمیت در ساختار فضایی محلات مسکونی اسلامی بر اساس آموزه‌ها و اندیشه‌های دین اسلام با شاخصه‌هایی مشخص می‌شود که معیارهای مطلوب محرمیت در شهرهای اسلامی و در محلات سنتی‌اند و تأمین آن‌ها به تأمین تجلی محرمیت در فضای معماری و شهرسازی منجر خواهد شد. در ادامه این شاخصه‌ها با توجه به نحوه تجلی محرمیت، در ۵ بعد کلی (بعد کالبدی، بعد عملکردی، بعد ادراکی روانی، بعد فرهنگی و بعد اجتماعی) به ترتیب جدول ۴ دسته‌بندی خواهند شد.

جدول ۴. جمع بندی ابعاد و شاخصه‌های محرمیت در در اجزای کالبدی محلات مسکونی سنتی در شهر اسلامی منبع: (سنترن و سدری، ۱۳۹۲) + تکاورنده		شاخصه محرمیت	ابعاد
کاربری	نظم فیزیکی	<ul style="list-style-type: none"> مقیاس انسانی، عرض کنترل شده و تناسب بین عرضی و ارتفاع در تمام معابر شیب متفاوت، عرض کمتر، اختلاف سطح، سرپوشیده شدن (سایاما) و وجود زاویه و چرخش در معابر درجه پایین نسبت به معابر درجه بالای مرتبط با آن‌ها احداث همه‌انیه در یک راستا و یا یک ارتفاع برای جلوگیری از نفوذ بصری یکدیگر 	نحوه تجلی محرمیت در اجزای کالبدی محله (با توجه به جدول ۳)
	اسایش فیزیکی	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد حصار و دروازه یا پوستگی و محصوریت بصری در محدوده خارجی محلات وجود نیمه هستی، کوچک‌گی قبل از در ورودی خانه جهت محافظت از مهمان و غریبه در برابر تابش آفتاب وجود پیر نشین در دو طرف در ورودی در این فضای نیم هستی برای مکت غریبه‌ها پیش از ادان صاحب خانه مجازا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه به کمک هستی تیمیه سنگوها و پیر نشین‌هایی در داخل هستی جهت انتظار مراجعہ کنندگان یا مهمان 	اسایش فیزیکی
کاربری	تعامل	<ul style="list-style-type: none"> مقیاس انسانی، عرض کنترل شده و تناسب بین عرضی و ارتفاع در تمام معابر احداث همه‌انیه در یک راستا و یا یک ارتفاع برای جلوگیری از نفوذ بصری یکدیگر مجازا کردن کاربروها در داخل خانه به طوری که قلمرو حرکات از اعضای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند وجود فضای مجزا برای پذیرایی از مهمانان و غریبه‌ها 	تعامل
	نظم بصری، بوایی و شنوایی	<ul style="list-style-type: none"> شیب متفاوت، عرض کمتر، اختلاف سطح، سرپوشیده شدن (سایاما) و وجود زاویه و چرخش در معابر درجه پایین نسبت به معابر درجه بالای مرتبط با آن‌ها ایجاد تنگی و گشادی در معابر برای محرمیت بصری و روانی چادرها و نماهای خارجی ساده و بدون بازگو برای رعایت حریم افراد حاضر در این مکان عمومی قرار گیری بازوها بالاتر از سطح چشم رهگذران و عدم قرارگیری بازوها و ورودی‌ها در ۲ طرف کوچه در مقابل هم محدود کردن دید توسط بازوهای مشبک و متخلخل مشخص شدن حریم کاربری‌های عمومی توسط سناي خاص، بوی خاص و دید خاص آن‌ها قطع ارتباط بصری خارج به داخل خانه با چرخش ورودی و یک راهروی عمیق و دالان پیچ در پیچ محدود کردن قدرت دید در جلو ورود به خانه یا جویای فضاهای تاریک و روشن متفاوت کردن نوع و سناي گونه در برای زنان و مردان عدم دسترسی سببی و بصری میان فضاهای هم‌مان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب 	نظم بصری، بوایی و شنوایی
کاربری	سلسله مراتب دسترسی	<ul style="list-style-type: none"> شیب متفاوت، عرض کمتر، اختلاف سطح، سرپوشیده شدن (سایاما) و وجود زاویه و چرخش در معابر درجه پایین نسبت به معابر درجه بالای مرتبط با آن‌ها تفکیک عرصه‌های عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی وجود دو در ورودی در برخی خانه‌ها وجود ۲ حیاط یا بیشتر در خانه اشیا و صاحب متسنان 	سلسله مراتب دسترسی
	سلسله مراتب عملکردی	<ul style="list-style-type: none"> مشخص شدن حریم کاربری‌های عمومی توسط سناي خاص، بوی خاص و دید خاص آن‌ها استفاده از مرکز محله برای برگزاری مراسم مشترک بین ساکنین یک محله به دور از حیاهو و تجمعات شهری و سایر محلات کارهای فرعی و جاری مشترک بین چندخانه به عنوان عاملی برای افزایش حس مسئولیت پذیری و هم بستگی و مشارکت بین همسایه‌ها میانرسا یا حیاط به عنوان فضای برای تعامل اجتماعی، گردشگره ایی اهل خانه و بازی کودکان 	سلسله مراتب عملکردی
زیبایی و روانی	رابطه منطقی	<ul style="list-style-type: none"> مشخص شدن حریم کاربری‌های عمومی توسط سناي خاص، بوی خاص و دید خاص آن‌ها استفاده از مرکز محله برای برگزاری مراسم مشترک بین ساکنین یک محله به دور از حیاهو و تجمعات شهری و سایر محلات کارهای فرعی و جاری مشترک بین چندخانه به عنوان عاملی برای افزایش حس مسئولیت پذیری و هم بستگی و مشارکت بین همسایه‌ها میانرسا یا حیاط به عنوان فضای برای تعامل اجتماعی، گردشگره ایی اهل خانه و بازی کودکان 	رابطه منطقی
	رابطه احساسی (حسی تلقی به فضا)	<ul style="list-style-type: none"> تفکیک عرصه‌های عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی وجود دو در ورودی در برخی خانه‌ها وجود ۲ حیاط یا بیشتر در خانه اشیا و صاحب متسنان 	رابطه احساسی (حسی تلقی به فضا)
زیبایی و روانی	عزتایی و احساس امنیت	<ul style="list-style-type: none"> شیب متفاوت، عرض کمتر، اختلاف سطح، سرپوشیده شدن (سایاما) و وجود زاویه و چرخش در معابر درجه پایین نسبت به معابر درجه بالای مرتبط با آن‌ها عدم وجود اینیه مسکونی در مجاورت معابر اصلی جدا کردن حریم و محدوده مکان‌های عمومی و بخش‌های مسکونی محلات مشخص شدن حریم کاربری‌های عمومی توسط سناي خاص، بوی خاص و دید خاص آن‌ها گره‌ها و گشادگی‌ها و معابر مزنی داخل بافت مشترک بین چندخانه به عنوان حریم خصوصی چند خانه در مجاورت یکدیگر پیر بست بودن سایر جزئی‌هایی در برابر حالت عبوری و گذری برای غریبه‌ها 	عزتایی و احساس امنیت
	آداب و رسوم	<ul style="list-style-type: none"> استفاده از مرکز محله برای برگزاری مراسم مشترک بین ساکنین یک محله به دور از حیاهو و تجمعات شهری و سایر محلات وجود فضای مجزا برای پذیرایی از مهمانان و غریبه‌ها به گونه‌ای که فرد غریبه به هیچ وجه وارد هیچ‌کدام از عرصه‌های تعیین شده خصوصی نمی‌شود 	آداب و رسوم
زیبایی و روانی	هویت فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد حصار و دروازه یا پوستگی و محصوریت بصری در محدوده خارجی محلات وجود کاربری‌های عمومی برای افزایش تعامل اجتماعی 	هویت فرهنگی
	هویت اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> میانرسا یا حیاط به عنوان عامل پیوند دهنده معماری با طبیعت مجازا کردن کاربری‌ها در داخل خانه به طوری که قلمرو حرکات از اعضای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند توجه به نوسبدهای دین اسلام در رابطه با محرمیت وجود کاربری‌های عمومی برای افزایش تعامل اجتماعی رعایت اصل دروازه‌گری در تمام فضاهای چادرها و نماهای خارجی مرتفع و بدون بازگو برای رعایت حریم افراد حاضر در این مکان عمومی اشرفیت ناشتن مستقیم و غیر مستقیم خانه‌ها به یکدیگر و اشرفیت ناشتن بالکن‌ها و ایوان‌ها به پنجره‌های خانه همسایه احداث همه‌انیه در یک راستا و یا یک ارتفاع برای جلوگیری از نفوذ بصری یکدیگر قرار گیری بازوها بالاتر از سطح چشم رهگذران و عدم قرارگیری بازوها و ورودی‌ها در ۲ طرف کوچه در مقابل هم متفاوت کردن نوع و سناي گونه در برای زنان و مردان مجازا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه به کمک هستی قطع ارتباط بصری خارج به داخل خانه با چرخش ورودی و یک راهروی عمیق و دالان پیچ در پیچ حفظ حرمت اهل حرم از طریق شکل گوی ۲ حیاط به نماهای حیاط اندرونی برای اهل حرم و حیاط بیرونی برای افراد فامیل، مهمانان و غریبه‌ها تیمیه ورودی‌های جداگانه برای حیاط اندرونی و بیرونی میانرسا یا حیاط به عنوان عامل پیوند دهنده معماری با طبیعت توجه به شان و منزلت انسانی در درون خانه مجازا کردن کاربری‌ها در داخل خانه به طوری که قلمرو حرکات از اعضای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند همه فضاهای داخلی یک خانه حریم خصوصی انسان است و باید برای ورود به هر یک از آن‌ها اجازه گرفت عدم دسترسی سببی و بصری میان فضاهای هم‌مان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمان به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه 	هویت اجتماعی
زیبایی و روانی	برقراری روابط اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> مرکز سلسله و میدانگاه اصلی محله به عنوان عاملی فضایی برای برقراری روابط اجتماعی ساکنین وجود کاربری‌های عمومی برای افزایش تعامل اجتماعی گره‌ها و گشادگی‌ها و معابر مزنی داخل بافت مشترک بین چندخانه به عنوان عاملی فضایی اصلی تعامل اجتماعی زنان و کودکان در خارج از خانه میانرسا یا حیاط به عنوان فضای برای تعامل اجتماعی، گردشگره ایی اهل خانه و بازی کودکان وجود مرکز محله و میدانگاه اصلی برای مشارکت ساکنین در برگزاری مراسم مشترک کارهای فرعی و جزئی مشترک بین چندخانه به عنوان عاملی برای افزایش حس مسئولیت پذیری و هم بستگی و مشارکت بین همسایه‌ها ثابت ماندن ترکیب اجتماعی، فویتی و جمعی ساکنین یک محله شاخصه ایی برای افزایش محرمیت آن محله نحوه قرار گیری بازوها به گونه ایی که عابر به سمت داخل یا دید نداشته باشد ولی صاحب خانه بتواند معبر و عابر را کنترل کند (چشمبان ناظر) 	برقراری روابط اجتماعی
	مشارکت اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> مرکز سلسله و میدانگاه اصلی محله به عنوان عاملی فضایی برای برقراری روابط اجتماعی ساکنین وجود کاربری‌های عمومی برای افزایش تعامل اجتماعی گره‌ها و گشادگی‌ها و معابر مزنی داخل بافت مشترک بین چندخانه به عنوان عاملی فضایی اصلی تعامل اجتماعی زنان و کودکان در خارج از خانه میانرسا یا حیاط به عنوان فضای برای تعامل اجتماعی، گردشگره ایی اهل خانه و بازی کودکان وجود مرکز محله و میدانگاه اصلی برای مشارکت ساکنین در برگزاری مراسم مشترک کارهای فرعی و جزئی مشترک بین چندخانه به عنوان عاملی برای افزایش حس مسئولیت پذیری و هم بستگی و مشارکت بین همسایه‌ها ثابت ماندن ترکیب اجتماعی، فویتی و جمعی ساکنین یک محله شاخصه ایی برای افزایش محرمیت آن محله نحوه قرار گیری بازوها به گونه ایی که عابر به سمت داخل یا دید نداشته باشد ولی صاحب خانه بتواند معبر و عابر را کنترل کند (چشمبان ناظر) 	مشارکت اجتماعی

روش پژوهش

با توجه به هدف نهایی پژوهش و بخش چارچوب نظری، ابتدا بر اساس روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و به کمک مطالعات کتابخانه‌ای، کتب اندیشمندان و صاحب‌نظران، آیات و روایات اسلامی، مفاهیم مرتبط با رویکرد محرمیت استخراج شده و برای پاسخ‌گویی به سؤال اول تحقیق، به کمک متون و منابع معتبر علمی، به شناسایی ریز فضاهای یک محله مسکونی تاریخی بر اساس رویکرد محرمیت و نیز نحوه تجلی محرمیت، ابعاد و شاخصه‌های مطلوب محرمیت در این فضاها پرداخته شد. سپس با هدف پاسخ‌گویی به سؤال دوم پژوهش، بر اساس روش تحقیق "پژوهش موردی"^۱، محله عزب دفتریلر تبریز مطالعه و بررسی شد. در ادامه نیز مطالعه تحولات کالبدی و تحلیل نحوه تجلی محرمیت در ریز فضاهای محله عزب دفتریلر از طریق مشاهدات میدانی و بر اساس رویکرد تفسیری و مقایسه آن‌ها با شاخصه‌های محرمیت در محلات مسکونی سنتی صورت خواهد گرفت. نهایتاً نیز در بخش بحث و نتیجه‌گیری پس از جمع‌بندی نتایج حاصل از تحلیل نحوه تجلی محرمیت در کالبد امروزی محله مسکونی تاریخی، به تفسیر و مقایسه این نتایج با یافته‌های پیشین پرداخته خواهد شد، تا به این ترتیب نحوه تجلی، تغییر و یا مخدوش شدن شاخصه‌های محرمیت، در کالبد امروزی محلات مسکونی تاریخی به واسطه تغییرات اعمال شده از سوی سبک زندگی و ساخت‌وسازهای مدرن نتیجه‌گیری شود.

یافته‌های پژوهش

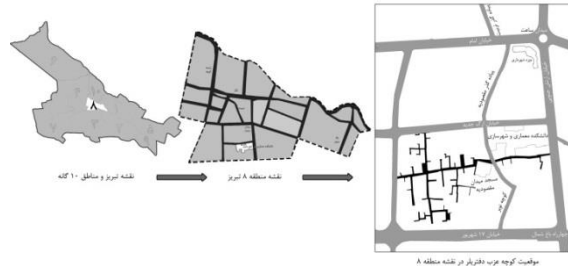
* معرفی نمونه موردی (زیر محله عزب دفتریلر تبریز)

شهر تبریز یکی از کلان‌شهرهای کشور و مرکز استان آذربایجان شرقی است که بزرگ‌ترین قطب اقتصادی منطقه و شمال غرب ایران شناخته می‌شود. در آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، ۱۴۹۴۹۹۸ نفر جمعیت داشته و مساحت آن بر اساس آخرین مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی ایران ۲۳۰۰۰ هکتار بوده است. بافت شهری تبریز همانند شهرهای گذشته به تعدادی محله تقسیم می‌شده و در سال ۱۱۹۴ هجری قمری، ۸

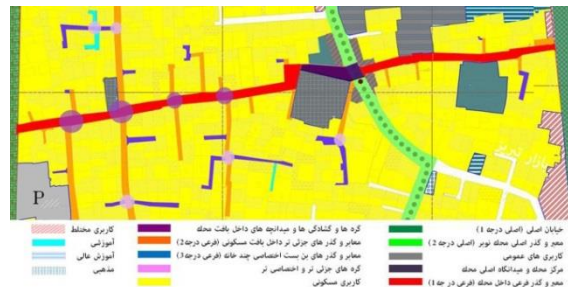
۱. پژوهش موردی جستجوی تجربی است که پدیده‌ای معاصر را در متن زندگی واقعی مورد بررسی قرار می‌دهد، به ویژه زمانی که مرز میان پدیده و زمینه آن کاملاً واضح نباشد (گروت، و وانگ، ۱۳۸۴: ۳۴۶؛ به نقل از بین، ۱۹۹۴: ۱۳).

دروازه پیرامون حصار شهر تبریز قرار داشته که هریک از این دروازه‌ها به محله مربوطه خود باز می‌شدند. درب نوبر یکی از دروازه‌های قدیمی تبریز است که محدوده این دروازه، از گذشته محله نوبر نامیده می‌شود. این محله از زیرمحله‌هایی تشکیل شده که هر کدام برای خود محله‌ای کوچک به شمار می‌آمدند (عمرانی و اسمعیلی سنگری، ۱۳۸۵: ۱۴۱) و هر یک دروازه‌ای داشت که در مواقع ناامنی و آشوب آن را می‌بستند. این زیر محلات عبارت‌اند از: حاج اسماعیل، له له بیگ (کوی شهید یوشاری)، سیدلر (جزو منطقه چرنداب است)، عزب دفتریلر و مقصودیه. زیر محله عزب دفتریلر محله نوبر (تصویر ۱)، به علت زمینه مناسب تاریخی، هم‌نشینی بافت سنتی و معاصر در کنار یکدیگر و نیز محسوس بودن مشکلات یادشده در ضرورت پژوهش پیرامون وضعیت امروزی محلات مسکونی تاریخی، می‌تواند به عنوان نمونه مناسبی برای پژوهش حاضر انتخاب شود. این زیر محله دارای کشیدگی شرقی غربی است که از سمت شرق به خیابان ارتش جنوبی و از سمت غرب به خیابان طالقانی منتهی می‌شود. پیاده‌گذر مقصودیه از وسط این محله گذشته و آن را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌کند و در محل تلاقی با راستای عزب دفتریلر گره و میدانچه تاریخی مهمی را به نام میدان مقصودیه تشکیل می‌دهد.

شکل ۱: موقعیت کوچه عزب دفتریلر و نحوه ارتباط آن با سایر معابر، منبع: نگارنده

نقشه ۱: کاربری‌ها و معابر محله عزب دفتریلر، منبع: مهندسين مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۸۶ و نگارندگان

همانطور که در وضعیت کنونی محله عذب دفتریلر قابل مشاهده است (نقشه ۱)، این محله بیشتر کاربری مسکونی داشته، دو کاربری مذهبی نیز در داخل بافت محله وجود دارد. محله عذب دفتریلر از شرق به غرب، دارای یک معبر اصلی داخل محله‌ای است که معابر فرعی‌تر از معبر اصلی به سمت منازل مسکونی منشعب شده‌اند. در برخی از قسمت‌های بافت، معابر جزئی‌تر و بن بست کم عرضی به سمت یک یا دو بنای مسکونی نیز کشیده شده است.

*** بررسی تحولات کالبدی ریز فضاهای محله عذب دفتریلر از بعد محرمیت

در ادامه تحولات موجود در کالبد ریز فضاهای محله عذب دفتریلر در مقایسه با حالت مطلوب یک محله مسکونی سستی در شهر اسلامی (جدول ۳) بررسی شده و تأمین و یا مخدوش شدن شاخصه‌های مطلوب محرمیت نتیجه‌گیری خواهد شد. بر این اساس در پایان می‌توان استنباط کرد که بیشترین تحولات کالبدی از جنبه محرمیت در کدام یک از ریز فضاهای محله عذب دفتریلر نسبت به حالت ایدئال یک محله مسکونی سستی رخ داده و علت آنچه بوده است.

جدول ۳: بررسی تحولات کالبدی ریز فضاهای محله عذب دفتریلر از بعد محرمیت منبع: نگارندگان		
نمونه موردی	شاخصه محرمیت	نمونه نمود و تجلی محرمیت در وضع موجود محله عذب دفتریلر
۱. برآزه و حصار محله محله عذب دفتریلر		
 عذب دفتریلر باستانی‌شده توبر، واقع در ورودی خیابان تربیت	محدودش شدن شاخصه‌های: <ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • رابطه احساسی (حسن تلقی به فضا) • آسایش فیزیکی • عرواقی و احساس امنیت 	عدم وجود پیوستگی و محصوریت بصری در محدوده خارجی محله و وجود اختلاف فاحش بین نماها و ایجاد شکاف توسط عرض گذرهای و معابر متعدد.
		محله عذب دفتریلر زیر محله توبر بوده و محله توبر دارای درب توبر می‌باشد.
۲. معبر و گذر اصلی محله محله عذب دفتریلر		
	محدودش شدن شاخصه‌ها: <ul style="list-style-type: none"> • عرواقی و احساس امنیت 	۱. دارای مقیاس پهنه و سواره
		۲. کشیدگی از سمت بازار به داخل محله و معبر اصلی ورود به بافت داخلی محله
	سلسله مراتب دسترسی عرواقی و احساس امنیت	۳. دارای عرض کنترل شده و مقیاس انسانی
		۴. چرخش نسبت به عیاقان اصلی مقصودیه و هم چنین دارای زاویه و پیچش
	نظم فیزیکی تعادل نظم فیزیکی نظم بصری، بویایی و شنوایی	۵. عدم وجود ابنیه مسکونی در مجاورت این معبر به صورت مستقیم و فرارگیری کاربری‌های تجاری ۱ طبقه در جلداره معبر اصلی
		عرواقی و احساس امنیت

۳. کاربری‌های عمومی محله غرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت فرهنگی • هویت اجتماعی • برقراری روابط اجتماعی 	<p>وجود کاربری‌های عمومی برای افزایش تعامل اجتماعی:</p> <ul style="list-style-type: none"> • سوپر مارکت • میوه فروش • کتابخانه • مسجد • مغازه فروش سبزی • مغازه فروش سبزی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • خوانایی و احساس امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> • در برخی قسمت‌ها از بین رفتن حریم محدوده مسکونی محله به دلیل مکان پایی نامناسب کاربری‌های عمومی همانند دبیرستان شهید مصطفی خمینی
۴. تحلیل حریم در یکی از کاربری‌های عمومی: مسجد میدان مقصودیه		
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اجتماعی • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت اصل دوگونگرای، استفاده از حیاط میانی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اجتماعی • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • جداره‌ها و نماهای خارجی دارای بازشو و استفاده از شیشه‌های شکیله، رنگی و همچنین توده فلزی، برای محدود شدن دید به داخل
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه به قرار گیری بازشو بالاتر از خط دید عابر
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت اصل سلسله مراتب و نحوه تشریح به فضای داخلی، وجود نیم هشتی قبل از ورودی مرده و حفظ حریم ورودی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اجتماعی • آداب و رسوم 	<ul style="list-style-type: none"> • جدا کردن ورودی زنده و مرده
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم وجود نیم هشتی قبل از ورودی زنده
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • رابطه معنوی • خوانایی و احساس امنیت • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) 	<ul style="list-style-type: none"> • استفاده از المان‌هایی چون ستاره و گنبد برای ایجاد قلمرو و حریم بصری و محدود شدن حریم مسجد و محدوده محله، توسط پنش شدن صدای افان در محله
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • نظم فیزیکی • آسایش فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه به حفظ حریم مسجد به عنوان یک مکان مذهبی و بنای تاریخی و محدود شدن این حریم با پارک کرد نامناسب خودروها
۵. مرکز محله و میدانگاه اصلی محله غرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) • برقراری روابط اجتماعی • مشارکت اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> • حفظ حریم اعضای ساکن در یک محله و فضای برای تعامل اجتماعی ساکنین یک محله در کنار یکدیگر
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • رابطه معنوی • آداب و رسوم 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم برگزاری مراسمات مشترک همانند گشت‌ده در میدانگاه محلی
۶. معیار و گذر عرض محله غرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • خوانایی و احساس امنیت • نظم فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • دارای مقیاس سواره و کاهش عرض معبر به علت پارک خودروها
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • داری زاویه و پیچ نسبت به معبر اصلی و تغییر در چشم انداز و عدم یکپارختی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم ایجاد تنگی و گشادی در معبر برای حریم بصری و روانی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • هویت اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> • جداره‌های مرتفع و بازشوه‌های رو به معبر اصلی
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم فیزیکی • تعادل 	<ul style="list-style-type: none"> • داری عرض کمتر نسبت به معبر اصلی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم فیزیکی • تعادل 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم وجود تناسب بین عرض و ارتفاع معبر
	<ul style="list-style-type: none"> • خوانایی و احساس امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> • جدایی حریم بناهای مسکونی از بناهای عمومی محل

۷. گره‌ها و کشادگی‌های محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • خوانایی و احساس امنیت • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) 	<p>۱ محل اشتعاب معابر و گذرهای جزئی تر</p> <p>۲ حریم خصوصی چند خانه در مجاورت یکدیگر</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • برقراری روابط اجتماعی 	<p>۳ عدم شکل گیری تعامل اجتماعی بین همسایه‌ها</p>
		<p>۸ معابر و گذرهای جزئی تر محله عرب دفتربار</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • خوانایی و احساس امنیت • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) 	<p>۱ حفظ حریم خصوصی مشخص چند خانه در مجاورت هم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) • برقراری روابط اجتماعی 	<p>۲ عدم شکل گیری تعامل اجتماعی بین زنان و کودکان به دلیل مقیاس ماشینی و نا امنیتی معابر</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • خوانایی و احساس امنیت 	<p>۳ بین بست بودن این معابر موجب شده است که حالت عبوری و گذری برای غریبه‌ها نداشته و خصوصی تر باشند.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • رابطه عمومی • مشارکت اجتماعی 	<p>۴ باعث افزایش حسن مسئولیت پذیری و هم بستگی بین همسایه‌ها</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم فیزیکی 	<p>۵ دارای عرض کمتر و شیب متفاوت و یا اختلاف سطح نسبت به معبر داخل محله</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم فیزیکی • تعادل • خوانایی و احساس امنیت 	<p>۶ عدم وجود تناسب بین عرض معابر و ارتفاع آن‌ها</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم فیزیکی • خوانایی و احساس امنیت • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<p>۷ خصوصی سازی معابر یا سرویسده کردن آن‌ها در برخی از قسمت‌ها</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • مشارکت اجتماعی 	<p>۸ خصوصی سازی معابر یا تمیج حصار، درب و نگهبانی که منجر به کاهش همبستگی کلی در محل می‌شود</p>
۹. نمای خارجی اینه یا چهاره گذرهای فرعی محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • هویت افتقادی 	<p>۱ عدم رعایت اشرافه نداشتن مستقیم و غیر مستقیم خانه‌ها به یکدیگر و اشرافیت نرس‌ها و بالکن‌های آپارتمان‌های نوساز به حیاط خانه‌ها قدیمی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم فیزیکی • تعادل • هویت افتقادی 	<p>۲ عدم احداث همه اینه در یک راستا و با یک ارتفاع</p>
۳ بازشوها و روزنه‌ها:		
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت افتقادی 	<p>بازشوها و روزنه‌های وسیع به سمت معبر اصلی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظارت اجتماعی 	<p>نحوه قرار گیری بازشوها به گونه ای که عابر به سمت داخل یا دید نداشته باشد ولی صاحب خانه بتواند معبر و عابر را کنترل کند (چشمان ناظر) و قرار گیری بازشوها بالاتر از خط دید عابر پیاده در بناهای قدیمی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت افتقادی 	<p>قرار گیری بازشوها بالاتر از سطح چشم رهگذران و عدم قرارگیری بازشوها و ورودی‌ها در ۲ طرف کوچه در مقابل هم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<p>محدود کردن دید توسط بازشوهای متبک و متخلخل</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت افتقادی 	<p>افزایش OKB پنجره‌ها برای جلوگیری از اشرافیت بنا به یکدیگر در دو سمت یک معبر</p>

۱۰ ریز فضاهای ایبه مسکونی محله عرب دفترپار		
ایبه هشتی کرچکی قبل از در ورودی خانه		
	۱	تغییر شکل کالیبدی نیم هشتی پیش از در ورودی ایبه جدید و رعایت حریم خصوصی ورودی خانه
	۲	مخالفت از همپان و غریبه در برابر تابلو آفتاب
	۳	عدم وجود پیر نشین در این فضای نیم هشتی برای مکث غریبهها پیش از اذن صاحب خانه
ورودی خانه		
	۱	قرار گیری ورودی ایبه در مقابل یکدیگر
	۲	عدم چرخش ورودی نسبت به معبر اصلی
	۳	وجود دو در ورودی: برای سواره و پیاده در بناهای نوساز
	۴	آبرون تصویری جایگزین کوبهها متفاوت زنازه و مرغه
هشتی (بناهای مسکونی تاریخی)		
	۱	تقسیم مسیر ورودی به ۲ یا چند جهت و حفظ قسمتی از حریم خانه
	۲	مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه با رعایت بسته بودن دید نامحرم در هشتی و عدم وجود دید مستقیم به فضای خصوصی
	۳	تعمیر سکوها و پیر نشینهایی جهت انتظار مراجعه کنندگان یا همپان، برای آمدگی یافتن میزبان و یا استقبال میزبان از مراجعه کنندگان کم اهمیت در همانجا
سلسله مراتب دسترسی در اکثر خانههای تاریخی محله عرب دفترپار		
هشتی (بناهای مسکونی ویلایی)		
	۱	جایگزین شدن فیلتر ورودی به جای هشتی
	۲	ارتباط فضاهای نظیر سرویس بهداشتی، رختکن و کفشکن با مفهوم جدید هشتی
	۳	مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه
سلسله مراتب دسترسی در اکثر بناهای مسکونی ویلایی محله عرب دفترپار		
هشتی (بناهای مسکونی آپارتمانی)		
	۱	جایگزین شدن لابی و پلوت به جای هشتی در ورودی اصلی مجتمع
	۲	ارتباط فضاهای نظیر لابی، فضای انتظار، سرویس بهداشتی، دستگاره راه پله آسانسور و پارکینگ با مفهوم جدید هشتی
	۳	مجزا کردن عرصه عمومی بیرون مجتمع از عرصه خصوصی درون مجتمع و حفظ حریم مجتمع
	۴	جایگزین شدن فیلتر ورودی به جای هشتی در داخل واحدها
	۵	ارتباط فضاهای نظیر سرویس بهداشتی، رختکن و کفشکن با مفهوم جدید هشتی در داخل واحدها
	۶	مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه
دالان		
	۱	از بین بردن دید و منظر بصری از بیرون به داخل خانه با ایجاد یک راهروی عمیق و دالان پیچ در پیچ بین پلوت شهری و خانه
	۲	محدود کردن قدرت دید با توالی فضاهای تاریک و روشن
۱	دالان مفهوم گذشته خود را از دست داده و عموماً همراه با هشتی در نقش فیلتر ورودی ظاهر شده است.	
سلسله مراتب دسترسی در اکثر بناهای تاریخی محله عرب دفترپار		
میانرا یا حیاط (بناهای مسکونی تاریخی)		
	۱	ایجاد حیاط و محرمیت از طریق تکنیک بیرون و درون و درونگرایی ایبه سنی
	۲	حفظ حرمت اهل حرم از طریق شکل گیری ۲ حیاط به نامهای حیاط آندرون برای اهل حرم و حیاط بیرونی برای افراد فامیل، مهمانان و غریبهها
	۳	تعمیر ورودیهای جداگانه برای حیاط آندرون و بیرونی (جدا سازی حریم خصوصی زندگی فرد از انتظار عمومی)
	۴	وجود حتی بیشتر از ۲ حیاط در خانه اغیا و صاحب مصیبان
	۵	پولاد معماری با طبیعت در همین حالت درونگرایی، به گونه ای که معماری مصنوع و ساخت بشر، طبیعت را به درون خود کشانده است
	۶	فضایی برای تعامل اجتماعی، گردهم آیی اهل خانه و بازی کودکان
سلسله مراتب دسترسی در اکثر بناهای تاریخی محله عرب دفترپار		

میسنرا یا حیاط (بناهای مسکونی ویلایی)	
۱	ایجاد حیجاب و محرمیت از طریق تفکیک بیرون و درون
۲	از بین رفتن مرکز گرابی و درونگرایی حیاط
۳	پیوند معماری با طبیعت
۴	در برخی موارد (ایته شمالی) وجود دوحیاط اصلی و خلوت برای تأمین نورگیری خانه
۵	در برخی موارد تمییز ورودی‌های جداگانه برای حیاط اصلی و خلوت
۶	فضایی برای تعامل اجتماعی، گرم‌هم این اهل خانه و بازی کودکان
<ul style="list-style-type: none"> سلسله مراتب دسترسی محدود شدن شاخصه: هویت ابتدایی هویت فرهنگی رابطه معنوی هویت فرهنگی برقراری روابط اجتماعی 	
میسنرا یا حیاط (بناهای مسکونی آپارتمانی)	
۱	ایجاد حیجاب و محرمیت از طریق تفکیک بیرون و درون
۲	از بین رفتن مرکز گرابی و درونگرایی حیاط
۳	پیوند معماری با طبیعت
۴	عدم تحقق تعامل اجتماعی و گرم‌هم این ساکنین در حیاط
<ul style="list-style-type: none"> سلسله مراتب دسترسی محدود شدن شاخصه: هویت ابتدایی محدود شدن شاخصه‌ها: رابطه معنوی هویت فرهنگی برقراری روابط اجتماعی 	
اندرونی (بناهای مسکونی تاریخی)	
۱	توجه به شأن و منزلت آسانی در درون خانه
۲	مجرا کردن کاربری‌ها در داخل خانه به طوری که فلوور هر یک از اعضای خانواده به طریق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند
۳	همه فضاهای داخلی یک خانه حریم خصوصی انسان است و باید برای ورود به هر یک از آنها اجازه گرفت
۴	وجود فضای مجزا برای پذیرایی از مهمانان و فریبدها به گونه‌ای که فرد غریبه به هیچ وجه وارد هیچکدام از عرصه‌های تعیین شده خصوصی نمی‌شود
۵	عدم دسترسی سببی و بصری میان فضای مهمان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب
۶	دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمان به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه
۷	دسترسی آشپز خانه به اتاق مهمان توسط راهرو
<ul style="list-style-type: none"> هویت ابتدایی هویت فرهنگی تعادل نظم بصری، بویایی و شنوایی هویت ابتدایی هویت فرهنگی نظم فیزیکی 	
اندرونی (بناهای مسکونی ویلایی)	
۱	توجه به شأن و منزلت آسانی در درون خانه
۲	تا حدودی مجرا کردن کاربری‌ها در داخل خانه در طبقات به طوری که فلوور هر یک از اعضای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند
۳	عدم وجود فضای مجزا برای پذیرایی از مهمانان و فریبدها و غالباً ادغام نشیمن، پذیرایی و غذا خوری
۴	غالباً عدم رعایت دسترسی سببی و بصری میان فضای مهمان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب به دلیل ادغام فضاهای نشیمن و پذیرایی و ارتباط مستقیم نشیمن با اتاق‌های خواب
۵	عدم دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمان به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه و استفاده از آشپزخانه اوپن
۶	عدم دسترسی آشپز خانه به اتاق مهمان توسط یک راهروی باریک
<ul style="list-style-type: none"> هویت ابتدایی هویت فرهنگی تعادل محدود شدن شاخصه‌ها: محدود شدن شاخصه‌ها: نظم بصری، بویایی و شنوایی هویت ابتدایی محدود شدن شاخصه: هویت ابتدایی محدود شدن شاخصه: نظم فیزیکی 	

* تفسیر یافته‌ها از نحوه تجلی محرمیت در ریز فضاهای محله عزب دفتربلر

همانطور که از تحلیل‌های انجام گرفته در زمینه اجزای کالبدی محله عزب دفتربلر بر می‌آید، اصل محرمیت به دلیل عجین بودن با فرهنگ ایرانی و اسلامی، با وجود تغییرات و دگرگونی‌های فراوانی که در سبک و سیاق زندگی ساکنان محله عزب دفتربلر به عنوان یک محله تاریخی پدید آمده، باز هم رد پای خود را در ساختار کالبدی محله به جا گذاشته است. البته لازم به ذکر است به دلیل تغییر نیازهای انسان معاصر نمی‌توان انتظار داشت که اصل محرمیت و نحوه تجلی آن در کالبد دنیای مدرن را دقیقاً به شیوه سنتی و اسلامی آن دید، کاملاً

بدیهی است که در برخی از فضاها به دلیل تحولات کالبدی حاصل باید انتظار مخدوش شدن این اصل و یا تجلی آن را به سبکی کاملاً متفاوت داشت.

جدول ۶: مقایسه تطبیقی حریمیت در کالبد محله عزب دفتریلر با حالت مطلوب محلات اسلامی (منبع: نگارنده)											
ردیف	نوع فضا	بعد									
		بعد کالبدی	بعد عملکردی	بعد ادراکی و روانی	بعد فرهنگی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی
۱	دروازه و حصار محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲	معماری اصلی محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۳	مکان‌های عمومی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۴	مرکز محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۵	نمای فرعی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۶	گرمخانه‌های داخلی محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۷	معماری جزئی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۸	نمای خارجی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۹	نیمه هسته‌ی قبل ورودی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۰	ورودی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۱	هسته‌ی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۲	دالان	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۳	حصار	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۴	آذوقه	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۵	راه‌نما	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

طبق جمع‌بندی صورت گرفته در جدول ۶، می‌توان چنین تفسیر کرد که ساختار اصلی محله عزب دفتریلر بعد از گذشت زمان تا حد زیادی در پی حفظ حریم‌ها به خصوص حریم عرصه‌های سکوتی و رعایت سلسله‌مراتب دسترسی در کلیت محله بوده که به تأمین برخی از شاخصه‌های حریمیت در عرصه‌های عمومی و نیمه‌عمومی منجر شده است. با توجه به تطبیق نقشه کلی محله (نقشه ۱) و جدول ۶، هنگام ورود به محله عزب دفتریلر از سمت پیاده‌گذر مقصودیه، سلسله‌مراتب دسترسی تا حد زیادی رعایت شده، به این صورت که ابتدا از سمت معبر اصلی محله که امتداد آن به بازار ختم می‌شود، وارد میدانگاه اصلی محله می‌شویم (میدانچه مقصودیه)، در اطراف میدان کاربری‌های عمومی از قبیل مسجد تاریخی میدان مقصودیه و سایر کاربری‌های تجاری و نیز کاربری آموزشی قرار گرفته‌اند. سپس از دو سمت شرق و غرب وارد معبر فرعی داخل بافت می‌شویم. کاربری‌های مسکونی در دو سمت این معبر قرار گرفته‌اند، هم چنین معابر فرعی‌تر بن بست از این معبر منشعب شده و فضاهای خصوصی‌تری را برای یک یا دو خانه ایجاد کرده‌اند. همین سلسله‌مراتب در قسمت انتهایی کوچه عزب دفتریلر از سمت شرق و غرب با منتهی‌شدن به دو خیابان اصلی ارتش و طالقانی، بدون وجود یک لایه نیمه‌عمومی‌تر شکسته شده و حریمیت محله را تا حدودی زیر سؤال برده است، تا جایی که معبر فرعی محله رابه یک گذر عمومی میانبر برای خودروها تبدیل کرده که این تغییر مقیاس از پیاده به سواره و عبور و مرور غیر قابل کنترل یکی از عوامل اصلی مخدوش‌کننده حریمیت، در معابر درون محله‌ای بوده و به برهم خوردن بعد کالبدی حریمیت (مخدوش شدن آسایش فیزیکی، نظم فیزیکی، بصری و شنوایی) بعد ادراکی حریمیت (از بین

رفتن خوانایی جداره‌ها و ... و بعد اجتماعی محرمیت را منجر شده است. از طرفی وجود کاربری آموزشی (دبیرستان شهید مصطفی خمینی) در قسمت شرقی محله عزب دفتریلر، در داخل بافت مسکونی نیز موجب برهم خوردن حریم ابنیه مسکونی شده است. در داخل محله عزب دفتریلر هرچه از فضاهای عمومی به سمت فضاهای خصوصی پیش می‌رویم میزان مخدوش شدن شاخصه‌های محرمیت (تعداد خانه‌های بدون ستاره نسبت به ستاره‌دار جدول ۶) بیشتر شده و می‌توان نتیجه گرفت میزان تحولات کالبدی در عرصه‌های خصوصی‌تر به دلیل جایگزین شدن بناهای اصیل معماری ایرانی و اسلامی گذشته با گونه‌های جدید مسکونی همچون بناهای آپارتمانی نوساز به برهم خوردن شاخصه‌های نظم بصری در نمای خارجی ابنیه منجر شده‌اند. بازوها و ورودی‌ها این بناها همگی در راستای بازوهای بنای مقابل قرار گرفته‌اند و افراد ساکن به دلیل میل ذاتی به حفظ محرمیت خانواده خود اقدام به کوچک‌تر کردن پنجره‌ها، افزایش ارتفاع آن‌ها از کف، حصاربندی و یا نصب شیشه‌های مات کرده‌اند. در چنین شرایطی اگر یک بنای نوساز در یک سمت معبر و بنای نسبتاً قدیمی با ارتفاع کمتری در سوی دیگر معبر قرار بگیرد، به دلیل اشرافیت کامل بنای نوساز بر بنای قدیمی، حریم آن به کلی مخدوش می‌شود. بناهای مسکونی جدید نه تنها حالت درون‌گرایی کامل خود را از دست داده‌اند بلکه عرصه‌بندی فضاهای عمومی و خصوصی در داخل واحدهای مسکونی این آپارتمان‌ها به طور کلی تغییر کرده، ریز فضاها یا به کل حذف شده‌اند (همانند دالان)، یا مفهوم و شکل کالبدی متفاوتی به خود گرفته‌اند (همانند هشتی و میانسرا) و یا به دلیل عدم رعایت روابط فضایی و اصل سلسله‌مراتب فضایی دیگر تجلی‌گر شاخصه‌های مطلوب محرمیت نیستند و محرمیت صرفاً به طراحی اتاق خواب فردی محدود شده و حفظ حریم زن، مرد و مهمان بسیار کم‌رنگ می‌باشد. در نهایت، حیاط‌های ابنیه امروزی در مقایسه با میانسراها و حیاط مرکزی‌های بناهای تاریخی، نه تنها جدا از توده ساختمان عمل می‌کنند بلکه بین چندین خانواده که خویشاوندی ندارند مشترک و در عین حال غیر قابل استفاده‌اند.

نتیجه‌گیری

عدم توجه به کالبد بافت مسکونی تاریخی در پی تحولات قرن حاضر و هجوم مدرنیته بدون وجود یک الگوی شیوه‌مند در بطن آن، موجب گم‌شدن و فراموشی اصول معماری ایرانی نشئت‌گرفته از فرهنگ ناب اسلامی شده است که یکی از این اصول توجه به "اصل محرمیت"

است. پس از ورود اسلام به ایران به دلیل اهمیت و تأکید دین اسلام به جنبه‌های مختلف حریمیت، این اصل یکی از شکل‌دهنده‌های ساختار فضایی شهر اسلامی بوده؛ بنابراین گم‌شدن کامل و کتمان این مهم، حتی در دنیای مدرن و ماشینی امروز انسان مسلمان غیر ممکن است، زیرا که نه تنها فطرت انسان مسلمان، بلکه هر انسان دیگری ذاتاً نیازمند تأمین اصل حریمیت است. طبق مطالعات انجام‌گرفته بر روی ساختار و کالبد کنونی محله عزب دفتریلر تبریز این نتیجه حاصل می‌شود تلاش برای حفظ الگوهای همچون حریمیت، و یا بازآفرینی این مفهوم در کالبد جدید محلات تاریخی شهرهای ایران همچنان قابل مشاهده است، و به‌رغم مخدوش‌شدن حریمیت در بسیاری از ابعاد آن و عدم تأمین کامل شاخصه‌ها به دلیل تحولات کالبدی جدید در بافت قدیمی، همچنان محله عزب دفتریلر تا حدودی برخی شاخصه‌های حریمیت را دارا بوده و سلسله‌مراتب و عرصه‌بندی فضایی را به طور کامل نقض نکرده است، از طرفی با وجود تغییرات اساسی در ساختار فضاهای مسکونی عصر حاضر باز هم می‌توان تلاش و دغدغه ساکنان را برای حفظ این مهم؛ متناسب با سبک زندگی معاصر؛ هرچند در ابعاد کمتری مشاهده کرد. با توجه به جمع‌بندی جدول ۷ می‌توان گفت تحولات کالبدی محله عزب دفتریلر بیشترین تأثیر منفی را بر بعد کالبدی حریمیت (۳۶/۳۶٪) داشته، بعد عملکردی حریمیت تا مقدار زیادی (۸۱٪) در این محله تأمین شده است و پس از آن به ترتیب بعد ادراکی، بعد اجتماعی و بعد فرهنگی حریمیت حفظ شده‌اند؛ بنابراین می‌توان چنین استنباط کرد که نتایج حاصل از محاسبه درصد تحقق شاخصه‌های حریمیت در محله عزب دفتریلر به عنوان نمونه کوچکی از محلات تاریخی در شهرهای معاصر، حکایت از اهمیت بیشتر ابعادی دارد که به خواسته‌های فطری انسان و جنبه‌های ادراکی، روانی، فرهنگی و اجتماعی ذات فرد مسلمان که متصل به روح و سرشت آدمی است، مربوط می‌شود. به این مفهوم که حریمیت یک خواسته فرهنگی و مذهبی بوده و در ذات و فطرت وجودی فرد مسلمان ریشه دارد؛ و بر همین اساس انسان امروزی در فضای سکونت و زندگی خود، نیازمند تأمین این اصل در تمامی ابعاد آن و برای یافتن هویت فردی و جمعی نیز نیازمند ابعاد فرهنگی، اجتماعی و ادراکی است.

در انتها، نتایج پژوهش حاضر بر اهمیت توجه به جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و روانی در خلق فضاهای کالبدی و معماری، در طراحی محلات معاصر (مجموعه همسایگی) به عنوان کوچک‌ترین واحد مدنی شهری و نیز فضای سکونتی انسان‌ها (خانه) دلالت داشته و ضرورت

شناخت آن‌ها را روشن می‌کند. محلات امروزی با تمام اجزا و ریز فضاهایشان باید بتوانند بستر زندگی فرهنگی - اجتماعی ساکنان و آرامش ادراکی و روانی آن‌ها را فراهم کنند که این مهم اهمیت شناخت جنبه‌های فطری انسان، نحوه تجلی آنها در سبک زندگی معاصر و نیز توجه به فرهنگ بومی را به عنوان یک ضرورت غیر قابل اجتناب در مرحله طراحی بیان می‌کنند. آنچه مبرهن است، ناکارآمدی و عدم توانمندی مدرنیسم، شیوه‌های ساخت‌وساز نو و نیز سبک بین‌الملل در پاسخ‌گویی به نیازهای فرهنگی و هویتی انسان مسلمان است. باشد که نتایج نظری این پژوهش راهگشای طراحی‌ها و معماری‌های همسو با فرهنگ، مذهب، ارزش‌های فطری و اجتماعی معماری این مرز و بوم، به عنوان نیاز اساسی انسان معاصر شود.

پی‌نوشت

۱. آیه ۲۷ سوره نور: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ - ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید؛ این برای شما بهتر است؛ شاید متذکر شوید!

۲. فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ - و اگر کسی را در آن نیافتید، وارد نشوید تا به شما اجازه داده شود؛ و اگر گفته شد: بازگردید! بازگردید! این برای شما پاکیزه‌تر است؛ و خداوند به آنچه انجام می‌دهید آگاه است!

۳. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ أَنْتَبِهِنَّ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَتِ الْأُنثَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُمُ الْغَافِقُونَ - و به زنان با ایمان بگو چشمهای خود را (از نگاه هوس‌آلود) فروگیرند، و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که نمایان است - آشکار ننمایند (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود)، و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان، یا پدرانشان، یا پدرانشان، یا پدر شوهرانشان، یا پسرانشان، یا پسران همسرانشان، یا برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان هم‌کیششان، یا بردگانشان، یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند، یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند؛ و هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان دانسته شود (و صدای خلخال که برپا دارند به گوش رسد)؛ و همگی بسوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید.

۴. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهْرِ وَبَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۵۸) وَإِذَا نَزَلَ الطُّفُلُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۵۹) وَالْفَوَاحِشُ مِنَ النِّسَاءِ أَلْيَىٰ لَّا يَرْجُونَ كَفَاةً فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۶۰) - ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بردگان شما، و همچنین کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند: پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباسهای (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشا؛ این سه وقت خصوصی برای شماست؛ اما بعد از این سه وقت، گناهی بر شما و بر آنان نیست (که بدون اذن وارد شوند) و بر گرد یکدیگر بگردید (و با صفا و صمیمیت به یکدیگر خدمت نماید). این گونه خداوند آیات را برای شما بیان می‌کند، و خداوند دانا و حکیم است! (۵۸) و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند، همان گونه که اشخاصی که پیش از آنان بودند اجازه می‌گرفتند؛ اینچنین خداوند آیاتش را برای شما بیان می‌کند، و خدا دانا و حکیم است! (۵۹) و زنان از کارافشاده‌ای که امید به ازدواج ندارند، گناهی بر آنان نیست که لباسهای (رویین) خود را بر زمین بگذارند، بشرط اینکه در برابر مردم خودآرایی نکنند؛ و اگر خود را بپوشانند برای آنان بهتر است؛ و خداوند شنوا و داناست. (۶۰)

۵. وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تُنْهَرُوهما وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا - و پروردگارت فرمان داده: جز او را نپرستید! و به پدر و مادر نیکی کنید! هرگاه یکی از آن دو، یا هر دوی آنها، نزد تو به سن پیری رسند، کمترین اهانتی به آنها روا مدارا! و بر آنها فریاد مزن! و گفتار لطیف و سنجیده و بزرگووارانه به آنها بگو!

۶. أَنْفِضْ لَهَا جَنَاحَ الذَّلَّةِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ أَرْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا - و بالهای تواضع خویش را از محبت و لطف، در برابر آنان فرود آرا و بگو: پروردگارا! همان گونه که آنها مرا در کوچکی تربیت کردند، مشمول رحمتشان قرار ده.

۷. اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوَابِكُمْ وَأَتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ - جز این نیست که همه مؤمنان با هم برادرند، پس بین برادرانتان سازش و صلح ایجاد کنید، و از خداوند (اطاعت کرده، از محرماتش) بپرهیزید تا مورد رحمت قرار گیرید.

۸. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَكَأَنَّ تَجَسُّسًا وَكَأَنَّ يَغْتَابُ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيَجِبُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ - ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمانها گناه است؛ و هرگز (در کار دیگران) تجسس نکنید؛ و هیچ یک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟! (به یقین) همه شما از این امر کراهت دارید؛ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

۹. آیه ۵۹ سوره احزاب: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ وَتِبَائِكُمْ وَتَسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْتَبِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا - ای پیامبر! به همسران و دخترانت و زنان مؤمنان بگو: روسری‌های بلند خود را بر خویش فروافکنند، این کار برای اینکه شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند بهتر است؛ (و اگر تاکنون خطا و کوتاهی از آنها سر زده توبه کنند) خداوند همواره آمرزنده رحیم است.

۱۰. يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَأَتَى الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - از تو درباره هلالهای ماه می پرسند، بگو: برای آن است که مردم وقت، کارهای خویش و زمان حج را بشناسند و پسندیده نیست که از پشت خانه هابه آنها داخل شوید، پسندیده آن است که پروا کنید و از درها به خانه‌ها درآید و از خدا بترسید تا رستگار شوید.

منابع

- انصاریان، حسین (۱۳۸۲). *زیبایی‌های اخلاقی*. قم: در عرفان.
- باستانی راد، حسن (۱۳۹۱). *کوی (محلّه) در شهرهای ایرانی سده‌های نخستین اسلامی*. مجله پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام. شماره ۱۰، ۱-۳۰.
- بورکهارت، تیتوس (۱۳۶۹). *هنر مقدس*. ترجمه: جلال ستاری. تهران: انتشارات سروش.
- پوراحمد، احمد (۱۳۹۳). *ساخت فضایی شهر در ایران قبل و بعد از اسلام*. مشهد: ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر اسلامی.
- پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۸۱). *معیارهای بینه برنامه‌ریزی و طراحی بافت مسکونی شهرها با توجه به ارتباطات متقابل اجتماعی*. مدرس هنر. شماره ۱، ۱۱-۲۳.
- خدایی، زهرا؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۹۰). *شخصیت‌شناسی شهر اسلامی؛ با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی*. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*. شماره ۵، ۱۰۳-۱۱۳.
- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۵). *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره). جلد ۱۷.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). *لغت‌نامه فارسی*. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- راپاپورت، آ موس (۱۳۸۸). *انسان‌شناسی مسکن*. ترجمه: خسرو افضلیان. تهران: حرفه هنرمند.
- سلطان زاده، حسین (۱۳۷۶). *تبریز خشتی استوار در معماری ایران*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سیفیان، محمد کاظم؛ محمودی، محمد رضا (۱۳۸۶). *محرمیت در معماری سنتی ایران*. هویت شهر. شماره ۱، ۳-۱۴.
- طوفان، سحر (۱۳۹۰). *بررسی رابطه مفهوم حریم زنانه با آفرینش فضای ورودی در معماری ایران*. *نشریه زن و مطالعات خانواده*. شماره ۱۴، ۱۱۹-۱۴۲.

عباس زادگان، مصطفی؛ قنایز چیان، شراره (۱۳۸۷). بررسی پدیدارشناسانه و چیدمان فضایی قلمروها در محلات و واحدهای مسکونی سنتی - تاریخی ایران، (نمونه موردی شهر یزد). نامه دانشگاه هنر. شماره ۱، ۷۳-۹۲.

علی آبادی، محمد؛ طغرالجردی، مجید هاشمی (۱۳۸۹). ضرورت رویکردی نو در تدوین قوانین و مقررات معماری اسلامی (تأملی بر تأثیر قاعده فقهی لاضرر بر مواد مربوط به حریم بصری در قانون مدنی ایران). نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران. شماره ۱، ۶۷-۷۶.

علیزاده، هوشمند؛ ایران دوست، کیومرث؛ حبیبی، کیومرث؛ بشیر رباطی، محمد (۱۳۹۳). مفهوم حریمیت و فضا در شهرهای دوران اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره ۲، ۶۵-۷۸.

عمرانی، بهروز، و حسین اسمعیلی سنگری (۱۳۸۴). بافت تاریخی شهر تبریز. تهران: سمیرا.

عمید، حسن (۱۳۸۵). فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر. چاپ ۳۲.

قزلباش، محمدرضا، و فرهاد ابوالضیاء (۱۳۶۴). القباوی کالبد خانه سنتی یزد. سازمان برنامه و بودجه.

کلاتری خلیل آباد، و نجلا درخشانی (۱۳۹۳). راهبردهای پایداری کالبدی - اجتماعی در محلات تاریخی مطالعه موردی؛ محله عودلاجان تهران. شماره ۱۰، ۳-۱۴.

کی نژاد، محمد علی؛ هاشم پور، پریسا (۱۳۹۱). ارتقای کیفی خانه با عنصر خیرخواهی. فصلنامه مسکن و محیط روستا. شماره ۱۴، ۱۳-۲۸.

گروت، لینرا، و دیوید وانگ (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در معماری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

مرتضی، هشام (۱۳۸۷). اصول سنتی ساخت‌وساز در اسلام. ترجمه: ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

مطهری، مرتضی (۱۳۶۷). فلسفه اخلاق. تهران: صدرا.

معماریان، غلامحسین؛ طغرالجردی، مجید هاشمی؛ کمالی پور، حسام (۱۳۸۹). تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. شماره ۲، ۱-۲۵.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۶۱). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب السلامی.

منصوری، علمی (۱۳۹۰). حجاب و پوشیدگی در شهرسازی ایرانی - اسلامی، نمونه پژوهش میدانی؛ بافت قدیم شهر شیراز. فصلنامه مسکن و محیط روستا. شماره ۱۳۰، ۳۸-۴۹.

مهندسین مشاور نقش جهان پارس (۱۳۸۶). طرح تفصیلی منطقه تاریخی - فرهنگی تبریز (منطقه ۸ شهرداری). مهندسین مشاور نقش جهان پارس.

مؤمنی، کوروش، و ندا ناصری (۱۳۹۴). بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد حریمیت در خانه‌ی زینت الملک شیراز منطبق بر آیات و روایات اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی. شماره ۹، ۱۸-۳۵.

نسترن، مهین؛ صدری، بهزاد؛ فیض شعار، الناز (۱۳۹۰). مفهوم قلمرو در بافت‌های تاریخی دوران اسلامی نمونه موردی: بافت تاریخی شهر اصفهان. تبریز: اولین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

- نقره کار، عبدالحمید؛ حمزه نژاد، مهدی؛ معین مهر، صدیقه (۱۳۹۲). راهبردهای تقویت تعاملات انسانی در طراحی محیط زندگی از منظر اسلامی (بررسی بافت کهن کرمان در دو مقیاس محله، خانه). *نشریه مطالعات شهری*. شماره ۷، ۳۱-۴۶.
- نقیبی، سید ابوالقاسم (۱۳۸۹). حریم خصوصی در مناسبات و روابط اعضای خانواده. *فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)*. شماره ۲۵، ۵-۲۸.
- ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۳). اصول و اندیشه‌های اخلاقی در ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایران اسلامی نمونه مورد مطالعه محرمیت و حریم خصوصی. *پژوهش هنر*. شماره ۷، ۴۷-۶۰.
- ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۱). *مفهوم شناسی معماری معاصر ایران از دیدگاه اخلاقی*. تبریز: اولین همایش ملی اندیشه‌ها و فناوری‌های نو در معماری.
- هاشمی زرج آباد، حسن، و عابد تقوی، و ذبیح‌الله مسعودی (۱۳۹۳). درونگرایی و بازتاب اصل محرمیت در معماری ایرانی-اسلامی، نمونه پژوهش میدانی: خانه‌های تاریخی بیرجند. *مطالعات فرهنگ اجتماعی خراسان*. شماره ۲، ۱۲۳-۱۴۶.

- Abu-Lughod, J. (1983). Contemporary Relevance of Islamic Urban Principles. In *Islamic Architecture and Urbanism*. A. Germen(ed). Dammam, Ging Faisal University: 64-70.
- Alizadeh, H. (2007). *Changes conceptions of women's public space in the Kurdish city*. Elsevier, Cities. 24.
- Altman, I.(1975). *The environment and social behavior*. Brooks/Cole Monterey, CA.
- Bell, P. A., T. Greene, et al. (2005). *Environmental psychology*. Lawrence Erlbaum Assoc Inc. 29.
- Cowan, R. (2005). *The dictionary of urbanism*. Streetwise Press.
- Dictionary, O. E. (2009). *OED Online*. Oxford University Press. University of Texas Libraries.
- Gordon, S. (2004). *Privacy: A Study of Attitudes and Behaviors in US, UK and EU Information Security Professionals*. Symantec White Paper.
- Hutchison, R. (2010). *Encyclopedia of urban studies*. Loss Angeles, London, SAGE Publications, Inc.
- Madanipour, A. (1998). *Tehran: the making of a metropolis*. Chichester, England, John Wiley.
- Memarian, G. and F. E. Brown. (2003). *Climate Culture and Religion: aspects of the traditional courtyard house in Iran*. *Architecture and Planning Research* 20 (3).
- Merriam-Webster, I. (2009). *Merriam-webster online dictionary*. Springfield
- Monteguín, F.-A. d. (1983). *The Essence of Urban Existence in the World of Islam*. In *Islamic Architecture and Urbanism*. A. Germen(ed). Dammam, Ging Faisal University: 43-63.
- Newell, P. B. (1998). A cross-cultural comparison of privacy definitions and functions: A systems approach. *Journal of Environmental Psychology*.
- Schoeman, F. D. (1984). *Philosophical dimensions of privacy: An anthology*. Cambridge Univ Pr
- Stewart, D. J. (2001). *Middle East Urban Studies: identity and meaning*. *Urban Geography* 22(2): 175-181.
- Yin, Robert, k. (1994). *Case study research: Design & Methods*, 2nd ed. Calif: Sage publications.